

En kvalitativ studie om professionellas reflektioner kring begåvningshandikappades föräldraförmåga

Av: Emmy Emanuelsson & Erika Jönsson

Vt -11

Handledare: Alexandru Panican

ABSTRACT

Author: Emmy Emanuelsson, Erika Jönsson
Title: A qualitative study about how professionals reflect on learning-disabled parental capacity
Supervisor: Alexandru Panican
Assessor: Christina Erneling

The purpose with this study was to explore how professionals in social work reflect on learning-disabled parental capacity from a child- and parent perspective. We have investigated two different units within the same type of organization to see if there are any differences in their approaches. We have also investigated if the professionals room for manoeuvre has influenced their judgements concerning learning-disabled parental capacity. To reach our purpose with this assignment we did structured interviews with six social workers who were working at social welfare service, three social workers from the disability unit and three from child- and youth unit. We choose these departments because these are the two units within social welfare services who comes in contact with learning-disabled parents. Through our investigation we found that both units gave the learning-disabled parents bad grades in their capacity to raise and take care of their child. Both units declared that they had the possibility to support learning-disabled parental capacity with help from different interventions. The child- and youth unit could provide interventions to children and the disability unit could provide interventions to the learning-disabled parent. The investigation also revealed that social workers from the child- and youth unit made their assessments on learning-disabled parents from the child perspective. The social workers from the disability unit instead made their assessments from a parent perspective when they were working with learning-disabled parents and they made no judgment in the parent capacity. We saw that they took these perspectives because they in these units were guided by different laws. The room for manoeuvre for these social workers was large and affected their assessments of learning-disabled capacity. Through our investigation we found out that the social workers room for manoeuvre were influenced by their own experiences and their work was done with little observation and control.

Keyword: *Learning-disabled parent, parent capacity, child perspective, parent perspective, room for manoeuvre*

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	1
1.2 SYFTE & FRÅGESTÄLLNINGAR	3
1.3 AVGRÄNSNINGAR	3
1.4 CENTRALA BEGREPP	4
1.4.1 Begåvningshandikapp/förståndshandikapp	4
1.4.2 Föräldraförmåga.....	4
1.4.3 Föräldraperspektiv.....	5
1.4.4 Barnperspektiv	5
1.4.5 Lagar som berör ämnet.....	6
2. METOD	7
2.1 FÖRFÖRSTÅELSE.....	7
2.2 METODVAL.....	8
2.3 SEMISTRUKTURERAD INTERVJU	9
2.4 URVAL.....	10
2.5 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	10
2.6 BEARBETNING AV INTERVJUMATERIAL.....	12
2.7 TILLFÖRLITLIGHET	12
2.8 ARBETSFÖRDELNING	13
2.9 ETISKA ÖVERVÄGANDE	14
3. BEGÅVNINGSHANDIKAPPADE UR ETT HISTORISKT PERSPEKTIV	15
4. STATISTIK	16
5. TIDIGARE FORSKNING	16
6. TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	20
6.1 PIERRE BOURDIEUS HANDLINGSTEORI.....	20
6.2 MICHAEL LIPSKYS TEORI OM GRÄSROTSBYRÅKRATER	22
7. PRESENTATION AV ANALYS & EMPIRI SAMT SLUTSATSER	23
7.1 REFLEKTIONER KRING FÖRÄLDRAFÖRMÅGAN	23
7.1.2 Reflektioner med teoretiska utgångspunkter	23
7.1.3 Slutsatser kring föräldraförmågan.....	29
7.2 BARN- OCH FÖRÄLDRAPERSPEKTIV	31
7.2.1 Barn- och föräldraperspektivet	31
7.2.2 Barn- och föräldraperspektivet i praktiken.....	33
7.2.3 Slutsatser kring barn- och föräldraperspektivet	35
7.3 HANDLINGSUTRYMME	36
7.3.1 Handlingsutrymme i kontrast till lagstiftningen.....	36
7.3.2 Handlingsutrymme i praktiken.....	38
7.3.3 Slutsatser kring handlingsutrymmet.....	41
8. AVSLUTANDE DISKUSSION	42
8.1 EGNA REFLEKTIONER	42
8.2 FÖRSLAG PÅ FORTSATT FORSKNING.....	45

9. REFERENSLISTA.....	46
10. BILAGOR.....	50
10.1 BILAGA 1 - INTERVJUGUIDE.....	50
10.2 BILAGA 2 - INFORMATIONSBRIV	52

Förord

Att få komma ut och praktisera socionomyrket har länge varit en dröm för oss båda. Nu har vi snart avslutat tre års studier på socionomutbildningen, Lunds universitet, och kommit ett steg närmare vår dröm.

Vi vill här passa på att tacka alla personer som har gjort det möjligt för oss att genomföra vårt examensarbete. Ett speciellt tack till de sex respondenter som har ställt upp och tagit av sin arbetstid för att besvara våra frågor. Utan Er medverkan hade detta examensarbete inte varit möjligt att genomföra. Vi vill även tacka vår handledare Alexandru Panican för hans kunskap och att han hela tiden fått oss att sträva efter att göra arbetet bättre och ytterligare utvecklat vårt tänkande. Ett stort tack riktas även till våra familjer och vänner som har utsått att umgås med oss trots att vi har varit totalt uppslukade av detta examensarbete.

Våra ambitioner med detta arbete har varit att producera ett bra examensarbete, att göra en väl utförd undersökning samt att skapa ett arbete med ett bra och intressant innehåll. Vi har varit två forskare under resans gång och vi har fört många och långa resonemang, reflekterat samt haft långa och givande diskussioner. Dessa moment har varit ovärderliga för oss och är de som hela tiden har utvecklat och lett oss framåt i vårt arbete. Nu har resan nått sitt slut och vi känner att våra ambitioner med arbetet är uppfyllda samt att vi har berikats med ytterligare kunskaper som vi kommer ta med oss ut i vår kommande socionomkarriär.

Halmstad 2011-05-20

Emmy Emanuelsson & Erika Jönsson

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Jag har inga minnen av hur det kan vara att få vara ett litet barn. Jag kan inte helt och fullt förstå hur det känns. Hur känns trygghet för ett barn? Hur är det att ha en mamma som skyddar och stöttar? Hur är det att inte vara ensam? Hur känns det att slippa vara rädd? Hur känns det att få vara mätt? Jag fick själv vara mamma när jag var liten, jag tvingades trösta och skydda min egen mamma. Min barndom är förlorad för mig, den går inte att göra om (Pipping, 2006 sid.7).

Denna upplevelse kommer från Lisbeth Pippings självbiografi *Kärlek och stålull* (2006) där hon skildrar sin uppväxt med en begåvningshandikappad mamma. Pipping växte upp på 70-talet i en svensk småstad och är i sin biografi mycket kritisk till det svenska samhället och varför ingen hjälpte henne och hennes systrar från det liv de levde. Pippings mamma föddes på 30-talet och hade vid 30 års ålder en intelligensnivå på 11 år (ibid). Pipping (2011) anser att socialtjänsten borde tagit ett större ansvar för henne och hennes familj och när vi läst hennes bok kunde vi tydligt urskilja att hon skyller sin, enligt henne, förlorade uppväxt på samhället och socialtjänsten. Pipping och hennes självbiografi har startat en debatt i det svenska samhällets media angående om barn ska få växa upp med föräldrar som har ett begåvningshandikapp och vilket stöd socialtjänsten kan och bör gå in med för att göra det möjligt för dessa människor att leva tillsammans med sina barn. Hon är fortfarande idag aktiv i debatten angående förståndshandikappade och deras rätt att vara föräldrar genom att hon skriver artiklar samt föreläser inom ämnet (ibid). Pipping (2011) menar, på sin hemsida, att fokus ligger på föräldrarna i debatten och att föräldraperspektivet tar över. Hon är själv delaktig i debatten för att barnperspektivet inte ska glömmas bort. Pipping betraktar sig sviken av socialtjänsten och anser än idag, 40 år senare, att myndigheterna har en för naiv och godtrogen syn när det gäller begåvningshandikappades föräldraförmåga. Hon strider för att barnperspektivet ska komma in mer i socialtjänstens bedömningar gällande barn till funktionshindrade och uttrycker själv: ”Barnen glöms ofta bort när föräldrarnas behov av hjälp står i centrum” (Pipping, 2011). Pipping menar att barnens behov och rättigheter hamnar i skymundan eftersom fokus riktas mot föräldraförmågan och vad som krävs av samhället för att stötta upp den (Pipping, 2006).

En studie som fokuserar på föräldraförmågan är Evy Kollbergs (1989) undersökning *Omstridda mödrar. En studie av mödrar som förtecknats som förståndshandikappade*. Kollberg har gjort en studie på 51 stycken mödrar som någon gång klassats som förståndshandikappade. Hennes slutsatser av studien är att endast en tredjedel av mammorna i hennes undersökning hamnar i en högriskgrupp där de då har stora problem i mamma–barnrelationen. Kollberg är kritisk till omhändertagandet av barn då hon anser att en separation kan vara ett mycket allvarligt ingrepp i ett barns liv. Kollberg förespråkar att samhällets målsättning ska vara att behålla föräldra– och barnrelationen med hjälp av stöd från samhället i form av stöttning i föräldraförmågan. Hon menar att samhället ofta felaktigt dömer förståndshandikappade föräldrar och tror inte att de ska kunna leva tillsammans med sin barn. Kollberg menar att en moder som har ett förståndshandikapp inte i sig får utgöra orsaken till ett omhändertagande av barnet. Hon anser att begåvningshandikappet i vårt samhälle har kommit att ställas före mänskliga egenskaper och det är viktigt att istället se till föräldraförmågan hos föräldern och göra bedömningen utifrån den (ibid). Pipping är kritisk till Kollbergs studie och de slutsatser hon kommer fram till är de som hon strider emot i sin kamp för barnperspektivet gällande begåvningshandikappade föräldrar (Pipping, 2009).

Vi gjorde båda vår socionompraktik på en Socialförvaltning, handikappsensheten respektive barn- och ungdomsensheten. Detta är de två enheter inom Socialförvaltningen som kommer i kontakt med begåvningshandikappade föräldrar, gällande deras föräldraförmåga. Under vår praktikperiod på Socialförvaltningen observerade vi att LSS-handläggarna och barn- och ungdomshandläggarna hade ett stort handlingsutrymme i bedömningarna kring begåvningshandikappades föräldraförmåga, trots att där fanns lagstiftningar som skulle vägleda dem i deras dagliga arbete. Lagarna är tolkningsbara och vi upplevde det som att det berodde på vilken handläggare den enskilde mötte, hur han/hon tolkade lagen och vad han/hon ansåg skulle göras när det kom till situationer med begåvningshandikappade och deras barn. Som vi ser det påverkades bedömningarna kring klienten och dess föräldraförmåga av vilken handläggare de mötte samt av det handlingsutrymme som handläggaren hade. Vi observerade också att de olika enheterna hade olika synsätt gällande begåvningshandikappades föräldraförmåga. Vi tyckte oss genom deras olika synsätt kunna urskönja att handläggarna på barn- och ungdomsensheten arbetade mer utifrån ett barnperspektiv medan handläggarna på handikappsensheten hade föräldraperspektivet mer i fokus. Exempelvis kunde vi se att när ett ärende med en begåvningshandikappad förälder aktualiserades på barn- och ungdomsensheten var en vanlig utgång att ett omhändertagande

kom till stånd. Medan handläggarna på handikappsenheten istället letade efter insatser för att kunna stötta upp den funktionshindrades föräldraförmåga, för att på så sätt kunna hjälpa familjen. Som vi ser det blir det en konflikt mellan barnets rätt att vara barn och föräldrarnas rätt att vara förälder.

1.2 Syfte & Frågeställningar

Syftet är att analysera hur handläggare på två olika enheter, inom samma typ av organisation, reflekterat kring begåvningshandikappades föräldraförmåga utifrån ett barn- och föräldraperspektiv samt hur deras handlingsutrymme ser ut i förhållande till detta.

- Hur reflekterar de professionella, som vi intervjuar, kring begåvningshandikappades föräldraförmåga utifrån ett barn- och föräldraperspektiv?
- Hur hanterar de professionella, som vi intervjuar, sitt handlingsutrymme i bedömningar kring begåvningshandikappades föräldraförmåga?

1.3 Avgränsningar

När vi benämner *barn* menar vi barn upp till 13 år. Denna avgränsning har vi valt att göra för att vi anser att barn är barn tills de går in i tonåren, därefter blir de ungdomar. Avgränsningarna vi har gjort angående individer med ett förståndshandikapp är att de kommer att innefatta *lindrigt funktionshindrade föräldrar* med en *fastställd diagnos*. Vi har valt att använda begreppet föräldrar eftersom att vi inte vill att könet på föräldern ska vara avgörande när vi undersöker deras föräldraförmåga. Vi utgår ifrån att båda föräldrarna är lika viktiga för barnet. Därmed inte sagt att vi relaterar till att båda föräldrarna är närvarande i barnets liv. Vi har även valt begåvningshandikappade med en lindrig utvecklingsstörning eftersom att denna nedsättning ligger nära en normalbegåvads intelligenskvot (IQ). En annan anledning till denna avgränsning är att individer som har svårare intellektuella störningar sällan blir föräldrar (Hindberg, 2003; Socialstyrelsen, 2005). Att en diagnos är fastställd är också en självklar avgränsning eftersom det gör att individen tillhör den målgrupp som våra respondenter refererar till. Vi vill här poängtera att vi är medvetna om att personer med en lindrig utvecklingsstörning inte är en enhetlig grupp människor utan en heterogen grupp med olika behov och känslor (Kollberg, 1989). Kollberg har angående sin studie fått mycket kritik bland annat från Pipping eftersom att en stor del av de kvinnor hon undersökt inte legat under

det IQ en person ska göra för att ha en lindrig utvecklingsstörning (Pipping, 2009). Denna avgränsning gör även vi för att undvika att få samma kritik som Kollberg.

1.4 Centrala begrepp

1.4.1 Begåvningshandikapp/förståndshandikapp

Det finns olika definitioner av vad ett begåvningshandikapp/förståndshandikappad är. Vi har valt att fokusera på den *medicinska* definitionen eftersom vi har avgränsat vårt arbete till personer med fastställda diagnoser. Enlig DSM- IV (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder) finns det tre kriterier som ska vara uppfyllda för att individen ska ha en utvecklingsstörning:

- A. Intellectuellt funktionshinder som ligger signifikant under genomsnittet, dvs. ett IQ-värde på 70 eller lägre vid individuell testning.
- B. Samtidigt förekommande brister i //...// minst två av följande avseenden: kommunikation, omsorg om den egna personen, boende, socialt/interpersonellt beteende, nyttjande av offentliga resurser, målinriktning, studier, arbete, fritid, hälsa och personlig säkerhet.
- C. Debut före 18 års ålder (Andersson & Nilsson, 2003, sid. 62)

Utvecklingsstörning delas in i fyra olika nivåer. Nivåerna brukar delas in i lindrig, måttlig, svår och djup utvecklingsstörning. En normalbegåvad människa har ett IQ mellan 85-115. De individer som har ett IQ mellan 70-85 benämns som svagbegåvade och har alltså inte en utvecklingsstörning. De lindrigt utvecklingsstörda har en intelligenskvot mellan 50-70, måttlig mellan 35-50, svår mellan 20-35 och de som ligger under 20 kvoten har en djup utvecklingsstörning (Andersson & Nilsson, 2003; Kollberg, 1989). Att ha ett begåvningshandikapp påverkar både kognitiva och sociala funktioner samt inlärningen. Handikappet leder till svårigheter i att sätta sig in i andras känslor, behov och tankar. Att sätta någons behov före sina egna kan också vara ett problem för begåvningshandikappade (Hindberg, 2006). Vi kommer i vår uppsats att benämna denna grupp främst som begåvningshandikappade och ibland även som förståndshandikappade.

1.4.2 Föräldraförmåga

Det finns många olika definitioner angående vad föräldraförmåga är. Vi har valt att utgå ifrån barnforskaren Kari Killén (1999) och de slutsatser hon kommit fram till kring vad bra föräldraegenskaper är. Hon har med underlag av litteratur, kliniska erfarenheter och egen

forskning angivit sju föräldrafunktioner som är viktiga för att kunna ta hand om och uppfostra ett barn. Dessa förmågor är att kunna uppfatta barnet realistiskt, ha realistiska förväntningar på barnets känslomässiga behov, se realistiskt på barnets förmågor, vara involverad i samspelet med barnet, empatiskt möta och förstå barnet, sätta barnets behov framför sina egna och inte avreagera sina egna känslor på barnet utan kunna hålla dem inom sig (Killén, 1999). Delar av de föräldrafunktioner som Killén (1999) tar upp finns även nedskrivna i 6 kap. 2 § i föräldrabalken (1949:381). Vi valde hennes definition för att vi anser att hennes föräldrafunktioner är rimliga att applicera på vårt examensarbete. Funktionerna hon tar upp berör många olika områden och ger därav en bredd som gör dem rimliga för oss att använda. Den bredden tror vi kommer att göra det lättare för respondenterna att förklara hur de applicerar funktionerna i praktiken.

1.4.3 Föräldraperspektiv

Begreppet föräldraperspektiv används inom det sociala arbetet men det är svårt att hitta en entydig definition på vad det egentligen betyder. Att beskriva vilka förmågor en förälder bör besitta för att kunna ta hand om och uppfostra sitt barn är inte samma sak som föräldraperspektivet. För oss handlar detta perspektiv om att se världen ur föräldrarnas synvinkel och förstå hur de tänker, känner och handlar i olika situationer.

1.4.4 Barnperspektiv

Begreppet barnperspektiv används flitigt inom socialt arbete men är inte helt lätt att definiera eftersom det finns olika tolkningar av definitionen beroende på kontexten (Halldén, 2003). Regeringen i Sverige har beslutat att alla myndighetsbeslut som rör barn ska tas med hänsyn till barnperspektivet och barnets bästa. Barnets bästa är enligt Rasmusson (2009) något som ska bedömas utifrån olika riktningar, vetenskap och beprövad erfarenhet samt genom att låta barnen själva komma till tals. Barnets bästa är enligt oss inte samma sak som barnperspektivet men ändå något som måste tas i beaktning. Vi har precis som Halldén (2003) valt att tolka ordet barnperspektiv som ett perspektiv som avser att ta till vara på barns villkor och arbeta för att barnet ska få det så bra som möjligt. Vi anser att för att kunna inta ett barnperspektiv krävs det att vuxenvärlden sätter sig in i barnets situation och förstår deras värld och utifrån den gör det som är bäst för barnet.

1.4.5 Lagar som berör ämnet

Det finns tre lagar som berör begåvningshandikappade och deras barn inom Socialtjänsten och som finns tillgängliga för att bland annat hjälpa och stötta dessa familjer.

Socialtjänstlagen (2001:453) (SoL). Varje kommun har det yttersta ansvaret för individerna som vistas där. Med hjälp av SoL kan kommunen exempelvis stötta upp missbrukare, barn och ungdomar, funktionshindrade samt äldre. Denna lag präglas av frivillighet och självbestämmande och den enskilde bestämmer själv om hon/han ta emot bistånd. Socialtjänsten är den myndighet som har det yttersta ansvaret för att barn ska få skydd och stöd (Norström & Thunved, 2009). I 1 kap. 2 § SoL står det att när det är åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilts beaktas. I 5 kap. 1 § SoL står det att socialnämnden ska verka för att barn och unga växer upp under goda och trygga förhållande (SoL (2001: 453)).

Lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). I denna rättighetslag finns tio olika insatser att tillgå för den enskilde brukaren. Lagen ska se till att människor med stora och varaktiga funktionshinder får stöd när andra stödjande lagstiftningar inte räcker till och på så sätt ska individen uppnå goda levnadsvillkor. Målet med lagstiftningen är att personerna som har rätt till insatserna ska kunna få möjlighet att leva som andra. Lagen fungerar som ett komplement till andra lagar, t.ex. SoL och Hälso- och sjukvårdslagen (HSL) Lagen vänder sig till tre personkretsar och den personkrets som individer med utvecklingsstörning omfattas av är personkrets 1 som innefattar personer med utvecklingsstörning, autism eller autismliknande tillstånd (Norström & Thunved, 2009).

Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Denna lag reglerar tvångsomhändertagande, på icke frivillig väg, av barn under 18 år och ibland under 20 år. Om det är möjligt att använda sig av ett frivilligt omhändertagande via SoL är LVU oftast inte tillämpligt. Lagen används då socialtjänsten fått kännedom om att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas, t.ex. genom psykisk eller fysisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat, 2 §. Påtaglig risk innebär att ett barn inte behöver ha skadats för att lagen ska tillämpas, det räcker att den påtagliga risken för att skadas finns där (Norström & Thunved, 2009).

2. Metod

I det kommande kapitlet kommer vi att beskriva vårt metodval. Vi kommer att diskutera kring vår förförståelse angående begåvningshandikappade för att sedan beskriva vilken metod vi har valt att arbeta med för att nå vårt resultat. Vi kommer att presentera för- och nackdelar med metoden och även reflektera kring tillförlitligheten av den. I detta kapitel kommer vi också att beskriva hur vi gått tillväga, från det att vi bestämt metod, tills det att vi utfört den samt hur vi valt att bearbeta vårt insamlade material. Vi kommer även kort att beskriva hur arbetsfördelning sett ut mellan oss samt föra etiska resonemang kring vår metod.

2.1 Förförståelse

Vi har båda två en kunskap sedan tidigare om begåvningshandikappade och deras barn eftersom vi har kommit i kontakt med denna klientgrupp under vår praktikperiod som socionomkandidater. Eliasson (1995) beskriver sin övertygelse om att allt engagerat forskande efter kunskap börjar i något som är personligt upplevt. Det kan vara egna eller andras erfarenheter av något som upplevts som ett problem, varit svårt att förstå eller hantera, otillräckligt eller intressant. Ett personligt engagemang i en viss fråga kan fungera som en motivation i sökandet efter mer kunskap inom området. Engagemanget kan också ge en möjlighet att på ett lättare sätt förstå den kunskap forskarna söker. Erfarenheter kan påverka den möjlighet forskarna har till att leva sig in i en situation och vilka frågor de ställer (ibid).

Vi ser det som både positivt och negativt att ha denna förförståelse inom ämnet. Det positiva är att vi har kunskap kring målgruppen och hur arbetet med dem fungerar samt, precis som Eliasson nämner, tror vi att vårt personliga engagemang kommer att motivera oss framåt i uppsatsskrivandet. Det negativa är att vi har skapat oss förutfattade meningar om hur vi anser att det ska och bör vara för begåvningshandikappade föräldrar och dess barn. En förklaring till det är att vi genom vår praktikperiod har utgått från de synsätt som handläggarna arbetar efter inom de båda enheterna. Barn- och ungdomsenheten hade barnperspektivet i fokus och såg till de insatser de skulle kunna tillhandahålla barnet. Medan handikappsenheten hade mer fokus på föräldraperspektivet och en vilja att stötta upp den förståndshandikappades föräldraförmåga. Vi har genom att reflektera kring dessa båda synsätt också skapat oss förutfattade meningar inom ämnet. Inom forskarvärlden uppfattas ibland allt som bär en prägel av personligt engagemang som något som ska utelämnas inom vetenskapsforskning

(ibid). Eliasson (1995) menar i motsats till detta, att det faktum att forskaren är människa och har ett personligt engagemang, inte kan ses som ett hinder utan som en nödvändig förutsättning. Vi är medvetna om vårt personliga engagemang inom ämnet och ser detta som en drivkraft för att skriva detta examensarbete. Men vi kommer under arbetets gång även att anstränga oss för att hålla en distans till ämnet för att det personliga engagemanget inte ska få påverka vårt examensarbete på ett negativt sätt.

2.2 Metodval

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ forskningsmetod i form av semistrukturerad intervju. Vi anser denna metod lämpad för att uppnå syftet med uppsatsen samt för att kunna besvara våra frågeställningar. Fördelen med en kvalitativ intervju jämfört med en kvantitativ undersökning är att vi som intervjuare kan anpassa frågorna och ordningen vi ställer dem i beroende på situationen. Till skillnad från en kvantitativ undersökning där det finns ett standardiserat frågeformulär och ingen möjlighet till att utveckla svaren. En annan fördel med den kvalitativa intervjumetoden kan vara om mötet mellan respondent och forskare blir ett möte som präglas av genuin tillit och djupa diskussioner. En nackdel med mötet kan vara om intervjupersonen påverkas av oss som forskare, av vår tolkning, av personkemin eller av hur vi ställer frågorna (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011). Att som forskare ge sig ut på fältet och möta praktikerna kan vara en svår omställning eftersom att han/hon kanske inte känner sig hemma i miljön. Att komma från en känd miljö som forskaren behärskar, ut på fältet kan leda till en blockering. Känner respondenten av denna blockering som forskaren har kan detta påverka den kvalitativa intervjun på ett negativt sätt (Aspers, 2007). Det positiva med att komma ut och möta fältet är att vara nära de miljöer och människor som forskningen handlar om.

En annan nackdel med den kvalitativa forskningsmetoden är att forskaren själv analyserar materialet till skillnad från kvantitativa studier. Detta kan skapa personliga vinklingar beroende på vem det är som forskar (Ahrne & Svensson, 2011). Vidare menar Ahrne och Svensson (2011) att genom kvalitativa intervjuer får intervjuaren en djupare förståelse för problemet. I motsats till det kvalitativa djupet får forskaren genom kvantitativa undersökningar en större bredd. Vi vill undersöka de professionellas syn på begåvningshandikappades föräldraförmåga och anser därför att det i vår undersökning är

viktigare att få en djupare förståelse än en bredare kunskap och därav valde vi en kvalitativ metod. Vi är medvetna om att ämnet vi valt väcker känslor, moraliska meningsskiljaktigheter och kan, om frågorna inte tydligt förklaras, ge möjlighet till missförstånd mellan forskare och respondent. Vi vill minimera risken för detta och har därför valt den kvalitativa undersökningen då den ger oss utrymme för förtydliganden och följdfrågor, något som den kvantitativa metoden inte kunnat ge (May, 2001). En annan nackdel med den kvantitativa undersökningen är att det finns en risk att intervjupersonen ställer en fråga och att respondenten svarar på det han/hon tror det handlar om. Om vi valt den kvantitativa metoden hade det kunnat leda till att vi fått svar på frågor som vi inte avsett att undersöka eftersom att det inte funnits någon möjlighet för respondenten att ställa frågor kring enkäten (Aspers, 2007).

2.3 Semistrukturerad intervju

Den semistrukturerade intervjun innebär att vi som forskare inför intervjun förberett ett antal preciserade frågor som vi under intervjuerna avsett att utgå ifrån. I frågorna kommer vi att ta upp olika områden som vi anser viktiga att belysa för att nå syftet med examensarbetet. Under intervjun kommer vi att ställa följdfrågor för att utveckla resonemang och otydligheter. Fördelen med att använda denna intervjumetod är att vi får igång en öppen dialog mellan respondenten och oss som forskare. Vi övervägde även att använda oss av den öppna intervjumetoden för att få igång en ännu mer öppen dialog. Till sist blev valet ändå att använda den semistrukturerade intervjun eftersom vi efterfrågade strukturen som den metoden ger (Aspers, 2007). En annan fördel med den semistrukturerade intervjumetoden är att personerna som vi intervjuar får möjlighet att svara på våra frågor med egna ord och utveckla sina resonemang (May, 2001). Vi är medvetna om att det kan vara en nackdel med intervjuer eftersom det kan ge en begränsad bild av en verksamhet och att respondenten kan uppges uppgifter om hur verksamheten borde bedrivas men som den kanske inte fungerar i praktiken (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2011). Vid diskussionerna kring vilken metod vi skulle tillämpa har vi även diskuterat metoden vinjettstudie. Denna metod innebär att respondenterna får ta del av korta historier som de sedan får diskutera enskilt eller i grupp. Diskussionerna styrs av respondentens egna reflektioner (Egelund, 2008). I ett tidigt stadium av detta examensarbete övervägde vi att använda vinjettstudie i kombination med semistrukturerad intervju. Vi insåg dock att detta skulle bli oss övermäktigt eftersom att vi skulle få för mycket material att bearbeta i analysen.

2.4 Urval

Vi har valt att utföra totalt sex stycken intervjuer, tre stycken intervjuer med handläggare på handikappsenheten och tre med handläggare på barn- och ungdomsenheten. Vi anser att det räcker med sex intervjuer för att uppnå syftet med vår uppsats. Vi har valt att ha lika många intervjuer från vardera enhet eftersom vi vill att enheterna i vår undersökning ska få lika stort utrymme i analysen. Vi har kontaktat fem olika kommuner men har haft svårigheter med att få tag på respondenter. Därav har vi fått intervju respondenter från två olika kommuner trots att vi egentligen ville ha respondenter från samma kommun. Vi ser dock inte detta som ett problem eftersom kommunerna arbetar efter samma lagstiftningar och har samma uppdrag. Som krav på respondenterna, har vi att de ska vara examinerade socionomer som arbetar som handläggare inom barn- och ungdomsenheten eller inom handikappsenheten och har gjort det i minst tre år. Vi kommer att intervju handläggare som är på en micronivå och har därför valt att inte intervjua enhetschefer eftersom att de i olika utsträckning har arbetsledande funktioner och befinner sig på en mesonivå. Vi är medvetna om att många av de som arbetar som socionomer är kvinnor och det kan vara svårt att hitta män. Vi har därför valt att inte fokusera på könsfördelningen hos handläggarna på vardera enhet och har därför inget krav på fördelningen av kvinnliga eller manliga respondenter.

2.5 Tillvägagångssätt

I ett tidigt skede av vår planering tänkte vi gå tillbaka till våra praktikplatser och använda våra före detta handledare som respondenter. Ganska omgående kom vi dock fram till att detta inte var någon bra lösning. Därför valde vi istället att utföra våra intervjuer i två mindre städer som ingen av oss har någon anknytning till. Anledningen till detta var för att vi vill vara neutrala inför de vi skulle intervju och inte ha någon relation till dem som kunde påverka vår uppsats. Vi ville inte riskera att den information vi fick fram i analysen skulle påverkas av att vi känner och vill försvara respondenterna. Vi tror heller inte att de kommuner vi valt att utföra våra intervjuer i skulle kunna komma att bli en framtida arbetsplats då ingen av oss bor i närheten.

Vi började med att kontakta enhetscheferna, på de enheter där vi önskade att göra våra intervjuer, genom att skicka ut e-post med kort information angående uppsatsens syfte samt en del etiska överväganden. Cheferna har genom vår uppmaning skickat vidare brevet till

handläggarna på enheterna. Vi är medvetna om att respondenterna kan bli påverkade av att vi väljer att kontakta deras chef. Handläggarna kan komma att känna sig pressade och svara i enighet med hur enheten ska arbeta men kanske inte gör i praktiken. Det kan också bli ett problem om enhetschefen väljer ut den handläggare som han/hon tror kommer att svara mest i enighet med hur enheten bör arbeta. Vi har dock ändå valt att ta denna kontakt för att det är enhetscheferna som bestämmer om handläggarna kan lägga en timme av sin arbetstid på våra intervjuer. Utskicket gick till kommunernas handikapps-enhet samt till deras barn- och ungdomsenhet. Vi skickade e-posten till fyra kommuner för att hitta respondenter på de båda enheterna. Vi hade ganska svårt att hitta respondenter och fick mestadels nekande svar. De första som ställde upp var två handläggare inom handikapps-enheten (kommun 1, intervju 1,2). Vi kom sedan i kontakt med tre barn- och ungdomshandläggare i en annan kommun som visade sitt intresse och vi valde att boka in tider för intervjuer med dem (kommun 2, intervju 4-6). Vi saknade nu en handläggare från handikapps-enheten och fick kontakt med en respondent inom denna enhet i kommun 2 (intervju 3) och kunde boka in en intervjutid. Utan någon påverkan från oss föll det sig att alla sex respondenter blev kvinnor och därav kommer de fortsättningsvis benämnas som hon eller henne.

Vi skickade sedan ut ett utförligt informationsbrev (bilaga 2) per e-post om vilka vi är, om problemet vi vill undersöka samt en beskrivning av alla etiska överväganden som är viktiga att tänka på vid forskning. Efter det började vi jobba med intervjufrågorna (bilaga 1) som vi delade in i tre olika teman. De teman vi utgick ifrån har tydlig koppling till våra frågeställningar: *föräldraförmåga*, *barnperspektiv*, *föräldraperspektiv*, i början av intervjun ställde vi allmänna frågor om verksamheten och deras yrkesliv. Till teman hade vi sedan ett antal underfrågor och vi ställde även en del följdfrågor. Vi valde att ställa samma frågor till alla handläggare eftersom vi ville ge de olika respondenterna på enheterna samma utrymme att reflektera kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. Eftersom vi valt en semistrukturerad intervju blev inte den ena intervjun den andra lik. Vi valde att hålla intervjuerna på respondenternas arbetsplatser för att vi inte skulle ta mer tid från deras arbetsdag än nödvändigt. Intervjuerna spelades in med hjälp av en diktafon och varade mellan 50-60 minuter. Ingen av respondenterna nämnde att de upplevde inspelningen som ett jobbigt moment.

2.6 Bearbetning av intervjumaterial

Aspers (2007) beskriver att den inspelade intervjun ska överföras till någon form av text. Därför valde vi att transkribera materialet från de sex semistrukturerade intervjuerna genom att lyssna på diktafonen och skriva ner det i ett dokument. Det vanligaste är att den inspelade intervjun skrivs ner ord för ord och det gjorde även vi. När respondenten gjorde längre pauser, hummade, skrattade, förstälde rösten eller något liknande skrev vi ner det som var av vikt för intervjun (Aspers, 2007). Jönson (2010) uppger att när transkriberingen är gjord ska materialet kodas. Kodningen var ett sätt för oss att ordna vårt material som vi ville ha det och på så sätt synliggöra mönster och intressanta samband som framkommit under intervjuerna (Jönson, 2010). Vår kodning gjorde vi ”för hand” på det material vi skrivit ut genom att vi markerade olika teman med olika färger som vi hittade i de transkriberade intervjuerna. Kodningen var ett moment under vår uppsats som gick relativt lätt. Under tiden vi kodade materialet växte det fram olika teman och samband som vi kunde börja arbeta med inför analysen. Vi fortsatte också att fundera kring vilken eller vilka teorier vi skulle kunna applicera på vår empiri.

2.7 Tillförlitlighet

Att diskutera tillförlitligheten i insamlat material är alltid relevant och ännu mer betydelsefullt eftersom vårt empiriska material består av intervjuer. Detta eftersom intervjusituationen kan påverkas av många olika faktorer och det är viktigt för oss som forskare att vara medvetna om dessa och hur de kan påverka resultatet av undersökningen (May, 2001). Att få god kvalitet och tillförlitlighet i forskningen kan diskuteras utifrån minst två synvinklar. Det ena handlar om vilka bedömningar som ska föreligga för att bedöma vad som är god kvalitet. Det andra är hur man gör för att få god kvalitet i sin forskning. Kritiker till den kvalitativa forskningen har menat att kvalitativa studier inte ger riktig vetenskap (Jacobsson, 2008). Jacobsson (2008) menar att det till viss del finns en form av sanning i att kvalitativa forskare generellt sett kan ses som dåligt förberedda i diskussioner om vad som utgör en bra kvalitativ studie. Det kan leda till två saker, dels att det passerar kvalitativa studier utan att de ens granskas metodologiskt och dels att osäkerhet och oklarhet kring vad som är en bra kvalitativ studie bidrar till att anklagelser om att den kvalitativa studien skulle vara ovetenskaplig, lever kvar.

För att styrka tillförlitligheten i vårt material utförde vi våra intervjuer sittandes i samma rum som respondenten. Vi ansåg det vara mer lämpat än att utföra telefonintervjuer, då vi ville vara säkra på att den vi intervjuade var den person hon utgav sig för att vara. Vi spelade in hela intervjun för att vara säkra på att inte missa något som respondenterna uppgav och kunde i stället för att anteckna ha fokus på det respondenterna sa, även detta gjorde vi för att styrka tillförlitligheten i vårt material (Aspers, 2007). Vi utförde alla intervjuer och transkriberingar tillsammans. Detta för att det inte skulle finnas utrymme för egna tolkningar och för att det annars hade kunnat finnas en risk att materialet blev personligt vinklat. Kodningen valde vi däremot att först göra var för sig för att sedan jämföra vad vi kommit fram till och föra en diskussion kring detta. Vi upplevde detta som ett bra arbetssätt då vi båda uppmärksammade kodningar som den andre inte gjort. Vi anser att även detta stärker tillförlitligheten i arbetet och minimerar risken för personliga vinklingar. May (2001) & Jönson (2010) beskriver vikten av att en undersökning är både reliabel och valid. Reliabel innebär att samma undersökning vid olika tidpunkter ska ge samma resultat som första gången den utfördes. Med validitet menar de att det som avses att undersökas i själva verket undersöks. Jacobsson (2008) menar att det inte är helt enkelt att beskriva validitet och reliabilitet när det gäller kvalitativa undersökningar då dessa begrepp uppfattas höra samman med kvantitativa studier. Vissa forskare har menat att dessa begrepp inte går att använda tillsammans med kvalitativa studier och diskussionerna mellan forskare har varit många. Ordet validitet betyder enligt Jacobsson (2008 sid. 166) ”egenskapen att vara solid, rimlig och välgrundad” och hon menar att dessa egenskaper borde förväntas av vilken undersökning som helst oavsett om den är kvalitativ eller kvantitativ.

2.8 Arbetsfördelning

Vi har varit två om att framställa detta examensarbete och vi har valt att göra vissa moment tillsammans medan andra moment har varit mer fördelaktigt att dela upp oss emellan. Litteratursökningen gjorde vi var för sig och sedan jämförde vi vad vi hade hittat. Detta gjorde att vi fick en bredd i materialet som troligtvis inte hade varit möjlig annars och risken hade varit att vi förbiset viktiga litteratur. Vi delade sedan upp litteraturen och läste hälften var för att sedan återge detta för varandra. Under intervjuerna har vi båda två närvarat, dock har en av oss haft huvudansvaret under själva intervjun. Den andra har observerat, skött diktafonen, gjort eventuella anteckningar och kompletterat med frågor. Vi har haft huvudansvaret för tre intervjuer vardera. När intervjuerna var färdiga transkriberade vi

materialet tillsammans för att underlätta men även för att vi ville vara säkra på att vi inte skulle missa något från intervjumaterialet. Efter transkriberingen började vi med att koda materialet var för sig för att sedan träffas och diskutera kring vad vi kommit fram till. När vi sedan träffades var den mesta kodningen densamma men vi fann även en del olika kodningar som vi uppmärksammat var för sig.

I början av vårt examensarbete hade vi tre tydliga teman: *föräldraförmåga*, *barnperspektiv* och *föräldraperspektiv*. Under transkriberingen av intervjuerna växte ytterligare ett tema fram: *handlingsutrymme*, vi märkte att det var en gemensam nämnare i alla våra intervjuer. Vi har skrivit delar av uppsatsen var för sig och har sedan läst varandras delar för att bearbeta och diskutera materialet tillsammans. Det finns delar som vi har ansett krävt bådas engagemang och därför har vi skrivit dem tillsammans. Vi har under hela examensarbetet haft en tydlig återkoppling till varandra och fört en öppen dialog om vad vi tycker och tänker kring uppsatsen. Det viktigaste för oss båda har varit att producera ett bra examensarbete med ett bra innehåll och att göra en väl utförd undersökning.

2.9 Etiska övervägande

Vi har fört etiska resonemang genom hela uppsatsens arbetsgång. Det finns fyra huvudkrav enligt Vetenskapsrådet (2011) som forskare ska följa när de forskar: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* samt *nyttjandekravet*. När vi kommit i kontakt med handläggare, som kunde tänka sig att delta i våra intervjuer, skickade vi dem ett brev (bilaga 2). I brevet framgick det att respondenterna medverkade frivilligt och om de inte längre ville medverka i undersökningen var de fria att avsluta sitt deltagande. Vi informerade även i brevet om att det material vi samlat in via intervjuerna endast avsågs att användas till denna studie. Den information som framkom i brevet förmedlades även muntligt innan intervjun började. Det material vi samlat in under intervjuerna kommer att förstöras när vi examinerats.

Vi kommer i uppsatsen inte att namnge respondenterna och inte heller skriva i vilken kommun de arbetar. Det som i denna uppsats framgår om respondenterna är endast inom vilken enhet på Socialförvaltningen de arbetar samt vilket kön de har. Vi är medvetna om att vi har tystnadsplikt gällande all den oidentifierande information som respondenterna kan komma att ge oss under intervjuerna. Som vi redan har tagit upp valde vi att inte återgå till våra tidigare praktikplatser för att utföra våra intervjuer, även detta var ett etiskt övervägande.

Detta för att forskning aldrig ska utföras på någon forskaren står i beroendeställning till eller har någon närmre relation med, eftersom det då blir svårare att analysera materialet objektivt (Vetenskapsrådet, 2011).

3. Begåvningshandikappade ur ett historiskt perspektiv

Sinnesslöa, psykiskt efterblivna och psykiskt utvecklingsstörda, samhället har i lagar under det senaste århundradet benämnt denna heterogena grupp människor som vi idag kallar för förståndshandikappade eller begåvningshandikappade olika. Benämningarna och uttrycken för dessa människor har över tid återgett den syn som samhället haft på funktionshindrade men allt eftersom tiden gått har dessa ord utvecklats från kränkande begrepp till mer neutrala ord. I början av 1900-talet fanns det i samhället en övervärderad tro till att mänskliga och samhällseliga problem hade biologiska förklaringar (Runquist, 2003). Läran om rasbiologi och arvshygieniska vetenskaper blev vanligare. Staten ansåg sig skyldig att skydda samhället mot de människor som kunde riskerade att föra ”sämre” arvsanlag vidare (Gotthard, 2002). De människor staten ville skydda samhället från och då hindra från att föröka sig var de sinnesslöa (Kollberg, 1989).

En lagstiftning inrättades 1934, i Sverige, som innebar att samhället fick besluta om ”sterilisering av vissa sinnessjuka, sinnesslöa och andra som lida av rubbad själsverksamhet” (Runquist, 2003 sid. 50) mot individens vilja. Några år senare kom även en ny lag där staten ansåg att samhället hade rätt att avbryta en graviditet där det fanns anledning att misstänka att modern eller fadern kunde överföra ”sinnesslöhet” till barnet. Fram till 1976 hade samhället en laglig rätt att tvångssterilisera människor efter detta blev det ett fritt val för individen. Den nuvarande lagen säger att steriliseringar endast får ske på dem som själva begärt det (ibid). Steriliseringslagstiftningen kan, enligt Kollberg (1989), ses som ett försök att hindra funktionshindrade från att föröka sig och på så vis föra sina ”sjuka” arvsanlag vidare. På 20- och 30- talet byggdes det stora statliga anstalter med avsikt att få bort de sinnesslöa från samhället och förvara dem på dessa anstalter. När de skulle skrivas ut från dessa inrättningar var det i många fall tvungna att genomgå sterilisering för att få komma ut i samhället. Även när funktionshindrade skulle ingå äktenskap var många av dem tvungna att sterilisera sig. Dessa tvångsåtgärder på människor gjorde att det i slutet av 30-talet endast var några enstaka individer med begåvningshandikapp som födde barn (ibid).

Professorn Mårten Söder menar att samhällets syn på intellektuellt handikappade har varierat med tiden beroende på landets ekonomi. En god ekonomi och ljusa framtidsutsikter har lett till att omsorgs satsningar på de funktionshindrade har blivit större medan denna grupp har varit de som fått stå tillbaka då tiderna varit sämre (Runquist, 2003). Under 60-talet i Sverige växte en handikapps rörelse fram vilket bidrog till att personer med ett begåvningshandikapp under de senaste 30 åren (från det att boken skrevs) successivt fått större medborgerliga rättigheter (ibid). På 50- och 60-talet blev synen på de begåvningshandikappade positivare. Staten hade inte längre synen om att handikappet kunde undervisas bort utan fokus låg på individens förutsättningar till inläring. På 70-talet flyttade fler och fler begåvningshandikappade ut från institutionerna till öppna boendeformer och det fanns även dagcenter som erbjöd dem sysselsättning. Tiden gick och utveckling gick närmare de tankesätt vi har idag, 80-talet präglades av att alla människor även förståndshandikappade har lika rättigheter och lika värde (Kollberg, 1989). Handikappspolitiken har utvecklats mer och mer och influeras idag av ord som självbestämmande, delaktighet, tillgänglighet, kontinuitet och helhetssyn (Runquist, 2003).

4. Statistik

Svenska myndigheter vet inte hur många barn som varje år föds till förståndshandikappade mödrar. De vet inte heller hur många barn som lever tillsammans med förståndshandikappade föräldrar (Bager, 2003). Bager utförde 1995 en undersökning i dåvarande Skaraborgs län. Han kom fram till att det där fanns 50 barn i åldrarna 0-10 år, till förståndshandikappade mödrar. Utifrån det räknade han ut att det i hela Sverige, år 1995, föddes minst 160 barn till förståndshandikappade mödrar (ibid). 160 barn omräknat till hela landet skulle innebära att det fanns ca 3000 barn mellan 0-18 år som hade en förståndshandikappad moder. Forskare har även kunnat se att antalet kvinnor med förståndshandikapp som får barn har minskat, under 1960- och 1970-talen fick ca 30% av dem barn medan det på 1980- 1990-talen var ca 15%. Efter 1995 finns det inga studier kring antalet barn med förståndshandikappade föräldrar gjorda (Hindberg, 2003).

5. Tidigare forskning

Två studier från 80-talet, som vi anser ha relevans för vårt syfte, är Rönströms studie samt Gillberg, Geijer-Karlsson och Rasmussens studie som vi i stycket nedan har refererat till från

Kollbergs (1989) studie. Rönström gjorde en studie på 17 barn som växt upp med förståndshandikappade föräldrar och hennes slutsatser var tydliga. Hon menade att barnen som växte upp i dessa familjer inte mår bra. Endast två av 17 barn mår bra och de två hade blivit fosterhemsplacerade som spädbarn och hade ingen kontakt med sina biologiska föräldrar. Hon kom också fram till att ingen hjälp som familjerna fått från samhället hade främjat barnen (Kollberg, 1989). Gillberg, Geijer-Karlsson & Rasmussen följde upp 41 barn till förståndshandikappade föräldrar. Endast sex av dessa, alltså 15 %, hade klarat sig bra i livet (Lagerberg & Sundelin, 2000). Deras slutsatser var liknande Rönströms, de kom fram till tre viktiga konklusioner. De första var att samhället inte ska blanda ihop förståndshandikappades rättigheter till ett sexliv med rättigheten att vara förälder. Det andra var att det krävs preventivmedelsundervisning för begåvningshandikappade. Den tredje slutsatsen var att det, måste i varje enskilt fall, göras en djupgående bedömning om en kvinna med ett förståndshandikapp blir gravid ska kunna behålla sitt barn. I de flesta fall krävs ett omhändertagande på grund av förälderns begåvningshandikapp och föräldraförmåga. Gillberg, Geijer-Karlsson & Rasmussen menar i sin studie att samhället inte ska vänta på att barnet blir misshandlat, understimulerat eller misskött utan ska ingripa med ett omhändertagande hos begåvningshandikappade föräldrar innan detta sker. De poängterar även att det är bättre att placera barnet direkt vid födseln för att anknytningen mellan föräldern och barnet inte ska påbörjas för att sedan avbrytas. Detta även för att den förståndshandikappade föräldern ska slippa uppleva, sitt nästan, oundvikliga misslyckande som förälder (Kollberg, 1989).

En som inte håller med dessa två tidigare studier är Kollberg (1989) som nämnts tidigare. Hon har gjort en studie på 51 stycken förståndshandikappade mödrar. Syftet med hennes studie var att spåra upp och beskriva mammor som klassats som förståndshandikappade samt att hitta faktorer som hade betydelse för föräldrafunktionen hos dessa mödrar. Hon har använt sig av både kvalitativa och kvantitativa metoder i form av intervjuer, enkäter, studerat journaler, fallbeskrivningar samt gjort intelligenstag. De slutsatser som hon kommit fram till är att det lindriga begåvningshandikappet har setts som en förklaring till kvinnans eventuella svårigheter som förälder. Kollberg ställer sig mycket kritisk till att samhället dömer kvinnor utifrån deras begåvningshandikapp och istället borde de se till deras mänskliga egenskaper och förmågor. Hon menar att begåvningshandikappet i sig inte för vara avgörande för ett omhändertagande av barnet. Viktigt för Kollberg, i hennes avslutande diskussion, är att poängtera att hon tycker det är viktigt att värna om föräldra- barnrelationen och istället för ett omhändertagande bör

samhället stötta upp den begåvningshandikappades föräldraförmåga. Hon ser separationen mellan förälder och barn som ett värre ingrepp i barnets liv än att barnet växer upp med en förälder som inte har en tillräcklig förmåga att se till barnets behov (ibid).

Booth och Booth gjorde 1997 en studie som talar mot rutinmässiga omhändertaganden av barn till föräldrar med begåvningshandikapp. De håller med Kollberg i en del av hennes slutsatser. De menar att samhället har en förutfattad mening om att förståndshandikappade föräldrar kommer att brista i sin föräldraförmåga som kan leda till att felaktiga beslut fattas. De menar att sociala myndigheter inte enbart ska se till föräldrarnas duglighet utan även titta på och samla familjernas sociala nätverk som kan ge dessa familjer stöd och delat ansvar. I studien intervjuade de 30 vuxna som varit barn i familjer där åtminstone en av föräldrarna var begåvningshandikappad. 15 av dessa hade själva ett eget begåvningshandikapp. Sammanfattningsvis visade studien att 27 stycken av de 30 intervjuade uttryckte positiva känslor om minst en av föräldrarna. 11 stycken uttryckte sig kritiskt om den begåvningshandikappade föräldern. Booth och Booth menar att de barn som växt upp med föräldrar med ett begåvningshandikapp älskar sina föräldrar lika mycket som andra barn. Av studien drar de två slutsatser, i livet som vuxen hade det gått lika bra för de barn som inte hade ett begåvningshandikapp som för andra barn med en snarlik barndom. Övergången till vuxenlivet hade, för barnen med ett eget begåvningshandikapp, varit svårare. Författarna gör också analysen att det kan vara lättare för ett barn med ett eget begåvningshandikapp att växa upp med föräldrar som också har ett begåvningshandikapp, då det inte läggs så mycket fokus på barnets problematik (Lagerberg & Sundelin, 2000).

Den danska psykologen, Jytte Faureholm, utförde 1992-1994 en studie på begåvningshandikappades föräldraegenskaper. Studien grundades på enkätsvar från socialsekreterare och på intervjuer med 23 barn i åldern 9-10 år. En tredjedel av föräldrarna ansågs ha flest positiva föräldraegenskaper, en tredjedel hade negativa och den sista tredjedelen hade både positiva och negativa föräldraegenskaper. De goda egenskaperna i förhållandet till barnet beskrevs bl.a. som god känslomässig kontakt med barnet, kunskap att se vad barnet behöver, barnet är tryggt hos modern och att hon kan ge barnet tröst när det är ledset. De sämre egenskaperna i förhållande till barnet beskrevs som att modern inte förstår barnets behov, inte håller vad hon lovar, gör saker utan att tänka på följderna, inte tillgodoser barnets primära behov, svårt med gränssättning och är oförutsägbar (Hindberg, 2003). Här kan vi se en koppling till Killéns (1999) sju föräldraförmågor som hon anser viktiga för att

kunna ta hand om ett barn. Jyttes avhandling visar att barn som växer upp med föräldrar med förståndshandikapp klarar sig bra men hjälpen ifrån myndigheter är av stor vikt och att pojkar klarar sig bättre än flickor (Hindberg, 2003).

Socialstyrelsen (2005) har sammanställt en skrift, *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn- vad finns det för kunskap?* Denna skrift innehåller vetenskap, beprövad erfarenhet och kunskap från olika externa experter. Många forskare menar att det är viktigt att den förståndshandikappade föräldern har haft en bra barndom för att själva kunna ge sina barn detsamma. Skriften tar även upp sammanställd forskning som visar på betydelsen av att begåvningshandikappade har ett bra och stödjande nätverk omkring sig. Vidare menar forskare att barn till förståndshandikappade föräldrar i större utsträckning riskerar att få för lite stimulans, råka ut för olyckor i hemmet, försummas och utsätts för våld. Dessutom menar de att barnets utveckling i högre grad riskerar att skadas om moderns IQ är lägre än 60, om ett äldre syskon är omhändertaget, om båda föräldrarna är begåvningshandikappade eller om det finns missbruk eller psykiska problem i familjen. De saker som var positiva för barn med begåvningshandikappade föräldrar var om familjen endast hade ett barn, om föräldrarnas relation var bra, om föräldrarna var hjälpsökande och om familjens ekonomi var tillfredsställande. Forskare visade även att risken för att barn, till förståndshandikappade, skulle utsättas för misshandel av föräldrarna var beroende av skillnaden mellan föräldern och barnets IQ. Detta innebär att risken för att barnet skulle kunna bli misshandlat av föräldern ökar om förälderns IQ är lägre än barnets (ibid).

Socialstyrelsens (2007) rapport *Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning* beskriver precis som *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn- vad finns det för kunskap?* konsekvenserna för ett barn som växer upp med en utvecklingsstörd förälder. Rapporten visar att 42 % av de som växer upp med en begåvningshandikappad förälder själva blir försenade i sin utveckling, ofta beroende på den isolering som familjen lever i på grund av förälderns handikapp. Många av barnen till förståndshandikappade föräldrar hade svårt med skolarbetet och fick inte tillräcklig hjälp och stimulans av föräldern. Undersökningar har också visat att dessa barn har sämre hälsa, högre risk att utsättas för mobbning och tar ett stort ansvar för hemmet och familjen. Forskare har även i denna studie kunnat identifiera ett antal faktorer som anses skyddande för ett barn med en förståndshandikappad förälder, exempelvis att barnet är enda barnet i familjen, om stämningen i familjen är bra, om föräldrarna är villiga att ta emot hjälp, om barnet har någon vuxen förebild utanför hemmet och ett bra nätverk (ibid).

6. Teoretiska utgångspunkter

Att ha en teori i en uppsats gör att forskaren har ett sätt att se på sin empiri (Svensson, 2011). Svensson menar att en teori kan fungera som att forskaren tar på sig ett par glasögon och sedan tittar på sitt material utifrån dem. Dessa glasögon gör då att vissa aspekter blir tydligare medan andra delar hålls i bakgrunden. Med hjälp av en teori eller flera teorier kan forskaren förklara och förstå ett visst fenomen utifrån den teori som valts till forskningen. Ingen teori lyckas förklara allt, utan en teori utgår ifrån vissa aspekter och det är de delarna som kodas i materialet för att sedan analyseras (ibid). Vi har genom vår empiri kunnat urskönja att våra respondenter har ett stort handlingsutrymme i bedömningar kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. Vi har även kunnat se att handlingsutrymmet påverkats av deras egna värderingar samt enheternas oskrivna regler. I och med att dessa aspekter har kommit fram i vår empirin har detta lett oss till att använda Pierre Bourdieus handlingsteori samt Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater.

6.1 Pierre Bourdieus handlingsteori

Pierre Bourdieu är känd för sin teori och sina olika teoretiska begrepp och några av dem kommer vi att använda oss av i vår analys. Vi kommer endast att redogöra för de begrepp som vi kommer att tillämpa på vår empiri.

Människans *habitus* grundläggs genom vanor ifrån t.ex. den tidigaste barndomen, familjen och skolan och finns sedan med i livet och fungerar som ett omedvetet handlingsmönster. Habitus blir som ett kapital som finns inom oss. Det är habitus som hjälper människan att agera, reflektera och orientera sig i den sociala världen. Habitus fungerar som sociala kunskaper och minnen för sätt att röra sig och tänka och de ristas in i människans kropp och sinne. Habitus formas av det liv man levtt och styr föreställningar och erfarenheter (Broady, 1998; Bourdieu, 1999). Inget habitus är ett annat identiskt likt eftersom det inte finns någon identisk livshistoria (Bourdieu, 1997). Människan faller tillbaka på sitt habitus när världen upplevs svår att förstå eller är för oordnad (Moe, 1995). Carle et al. (2006, sid. 254) menar att ”habitus formar därmed själv sin värld samtidigt som den formas av denna värld i en kontinuerlig växelverkan, något som Bourdieu kallar för en dialektisk process //...//” Habitus påverkar människors underförstådda praktiska förnuft och det är mycket svårt att

ändra människans habitus (Broady, 1989). Det praktiska förnuftet handlar om synsätt och handlingsformer som är av social och kulturell karaktär och för att förstå dessa måste vi förstå människors habitus (Moe, 1995). Habitus påverkar även vardagliga saker som vad och hur personen äter och vilken idrott han/hon är intresserad av, politiska åsikter, sätt att uttrycka sig. Habitus styr vad personen tycker är bra och dåligt, gott och ont (Bourdieu, 1999).

Alla människor ingår i olika *fält* som kortfattat kan beskrivas som ett system av relationer mellan ställningar/lägen. Bourdieu menar att det finns ett socialt fält som är växlande och där människor och institutioner kämpar om något som de har gemensamt, tror på och strider för (Gesser, 1997). Bourdieu använder begreppet fält för att beskriva den sociala värld som människor lever i och har olika positioner inom (Johansson & Miegel, 2002). Bourdieu menar vidare att alla sociala sammanhang inte är fält. Det som karakteriserar ett speciellt fält är att det innehar specialiserade agenter och institutioner, ett visst symboliskt kapital, specifika investeringar (ex utbildning), specifika ställningstaganden och specifika erkännanden (Broady, 1998). Varje fält har en särskild kod i form av spelregler och bedömningar, aktörerna möter dessa på sitt sätt, präglad av sitt habitus tillsammans med det sunda förnuftet (Moe, 1995). Mellan och inom de olika fälten pågår det maktkamper som kan handla om ekonomi, heder, prestige och ära (Johansson & Miegel, 2002).

Bourdieu beskriver ett tillstånd inom ett fält som kallas *doxa*. När detta tillstånd infunnit sig är den sociala ordningen bekräftad och alla vet sin plats i hierarkin (Bergman, 2009). Doxa kan skapas i olika fält beroende på vad som är intressant och ointressant för att göra företeelser mer självklara (Bourdieu, 1997). Enligt Järvinen (2011) uttrycker Bourdieu sig följande kring doxa ”goes without saying because it comes without saying”. När doxa infunnit sig är systemet oftast så självklart och naturligt att ingen ifrågasätter det och individerna talar nästintill aldrig om det. Doxa tas oftast för givet av omgivningen och inte heller de ifrågasätter doxa (Bourdieu, 1997; Järvinen, 2011). Doxa är alltså ett system som kan bildas inom ett fält som innehåller normer, värderingar, sätt att tänka och handla och som är så självklart för de som ingår i det att de inte ifrågasätter eller diskuterar det (Bourdieu, 1997; Järvinen, 2011).

6.2 Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrater

Michael Lipsky (2010) utformade på 60-talet en teori om street-level bureaucrats som vi på svenska benämner gräsrotsbyråkrater. Gräsrotsbyråkrater är offentligt anställda tjänstemän som i sitt dagliga arbete har direktkontakt med medborgarna samt som har betydande handlingsfrihet när de utför sina arbetsuppgifter (Johansson, 1992; Lipsky, 2010). Lipsky (2010) beskriver själv vad gräsrotsbyråkrater är för samhället och vad som förväntas av dessa tjänstemän:

Collectively, street-level bureaucrats absorb a high share of public resources and become the focus of society's hopes for a healthy balance between provision of public services and a reasonable burden of public expenditures. As individuals street-level bureaucrats represent the hopes of citizens for fair and effective treatment by government even as they are positioned to see clearly the limitations on effective intervention and the constraints on responsiveness engendered by mass processing (Lipsky, 2010, sid. 12).

Socialarbetare är enligt Lipsky (2010) gräsrotsbyråkrater eftersom de jobbar närmast medborgarna och har ett handlingsutrymme och i och med det en självbestämmanderätt. Han menar vidare att människor påverkas av gräsrotsbyråkrater och desto fattigare människor är desto större påverkan kan det bli (Ibid). Socialarbetare är en yrkesgrupp som i sitt dagliga arbete styrs av lagar men ändå har ett handlingsutrymme och kan bestämma mycket själva vilket ger dem en osynlig makt (Svärd & Starrin, 2006). Gräsrotsbyråkraten kan bestämma vilka som ska få hjälp och vilka som inte ska få det och har även här en osynlig makt (Lipsky, 2010.) De flesta möten mellan gräsrotsbyråkrater och den enskilde medborgaren sker i slutna rum och det finns därför nästintill ingen insyn och kontroll i deras arbete. Detta skapar en handlingsfrihet och en möjlighet för tjänstemannen att utöva sin makt (Svärd & Starrin, 2006). Det krävs oftast något i gengäld av den enskilda medborgarens beteende och livsstil när de ska få hjälp av gräsrotsbyråkrater (Lipsky, 2010). Lipsky (2010) menar att handlingsutrymmet och självbestämmandet som gräsrotsbyråkraterna har i sitt yrke är ett stort problem ute i dessa organisationer. Han ställer sig därför frågan varför handlingsutrymme ändå karakteriserar gräsrotsbyråkraternas arbete? Lipsky menar att det nästintill skulle vara omöjligt att inte ha handlingsutrymme i dessa yrken eftersom dessa arbeten innehåller allt för komplexa uppgifter där tjänstemännen möter många olika individer. Därför är det svårt att sätta regler och göra manualer för hur gräsrotsbyråkraterna ska hantera olika situationer och handlingsutrymmet blir nödvändig för att kunna möta varje individ på bästa sätt (Ibid).

7. Presentation av analys & empiri samt slutsatser

Vi har valt att presentera vår empiri i tre olika teman som har kopplingar till vårt syfte och våra frågeställningar. Vi kommer i dessa teman först att beskriva vår empiri och samtidigt applicera Lipskys och Bourdieus teorier för att se på vårt material utifrån dessa teorier. I slutet av varje tema kommer vi att sammanfatta de slutsatser vi har kommit fram till.

7.1 Reflektioner kring föräldraförmågan

7.1.2 Reflektioner med teoretiska utgångspunkter

Våra respondenter har under intervjuerna visat på att de använder ett gemensamt språkbruk i sitt arbete med begåvningshandikappades föräldraförmåga, exempel på detta språkbruk är föräldraförmåga, barnperspektiv, föräldraperspektiv samt uttrycket ”tillräckligt bra”. Även deras sätt att tänka samt normer kring begåvningshandikappades föräldraförmåga kom fram som en gemensam nämnare under alla intervjuerna. Vi har uppmärksammat att de sex handläggarna vi har mött ute i praktiken arbetar inom en och samma typ av organisation och innehar ett gemensamt doxa i och med deras gemensamma språkbruk, normer och sätt att tänka. Doxa på enheterna är ett tillstånd som har infunnit sig för att göra företeelser mer självklara. Detta är ett tillstånd som handläggarna på enheterna anser som självklart och därmed nästintill aldrig pratar om eller ifrågasätter (Bourdieu, 1997; Järvinen 2011). På handikappsenheten gavs indirekta insatser till begåvningshandikappade föräldrar för att stötta upp deras förmåga. På barn- och ungdomsenheten har vi kunnat urskilja att de vill ge ett extra stöd till begåvningshandikappade föräldrar. Att båda enheterna vill stötta upp de begåvningshandikappade föräldrarna visar på ett gemensamt sätt att tänka, därav ett gemensamt doxa. Vid reflektionerna kring begåvningshandikappades föräldraförmåga har vi kunnat utläsa att respondenterna i sina svar har påverkats av deras gemensamma doxa på grund av sitt sätt att tänka. Inom organisationen finns de två olika enheterna, handikappsenheten och barn- och ungdomsenheten, dessa styrs av lagstiftningar och de uppdrag respektive enhet har. Utifrån Bourdieus handlingsteori kan vi urskilja att de olika enheterna bildar ett varsitt fält där handläggarna styrs av egna regler, koder och bedömningar (Moe, 1995).

Att definiera föräldraförmågan har inte varit lätt för oss eftersom det finns många olika definitioner på detta begrepp. Detta blev ännu tydligare när vi kom ut på fältet och mötte våra

respondenter och alla sex tvekade när vi ställde frågan: Hur skulle du definiera föräldraförmågan? En barn- och ungdomshandläggare svarade: "Föräldraförmågan? Det var svårt..." (intervju 6). Alla respondenterna tvekade och behövde hjälp av oss som forskare då vi istället frågade dem vad de ansåg att bra föräldraförmåga innebar? Föräldraförmåga är ett uttryck som respondenterna använder sig av i sitt arbete men som de ändå inte kan definiera. Att de använder begreppet i sitt arbete men inte kan förklara det visar på att det tillhör enheternas gemensamma doxa. Det som tydligast framkom när vi utvecklade vår frågeställning angående vad bra föräldraförmåga är, var att föräldrarna ska vara lyhörda inför barnets behov och kunna tillgodose dem, främst de grundläggande behoven, något som nästan alla respondenter nämnde. Några av respondenterna nämnde även att föräldrarnas praktiska förmågor, som mathållning och hygien är viktiga för att ha en bra föräldraförmåga. Alla sex respondenter uppgav att de kunde se många brister i begåvningshandikappades föräldraförmåga. Exempel på dessa brister var kommunikationen, hemmets hushåll, mathållningen, "kläder efter väder", svårt att se sammanhang samt känslomässiga svårigheter. Alla respondenterna hade samma sätt att tänka kring bristerna i begåvningshandikappades föräldraförmåga och därför är detta en del av deras gemensamma doxa. Ett problem som två av respondenterna tog upp vid diskussionen kring begåvningshandikappades föräldraförmåga, var när barnet går om sina begåvningshandikappade föräldrar intelligensmässigt och därmed hamnar på en högre intelligensnivå än föräldern. Forskning visar på att barn som har en högre intelligensnivå än sina begåvningshandikappade föräldrar löper större risk att bli utsatta för misshandel av sina föräldrar (Socialstyrelsen, 2005). En av respondenterna uttryckte följande när vi bad henne beskriva begåvningshandikappades föräldraförmåga:

Det finns ju ett klart hinder alltså jag ifrågasätter inte att dom inte vill vara goda föräldrar utan det är ju så att dom har hinder och det är ju inte deras fel. Alltså deras förmågor hindras av deras handikapp, dom är ju begränsade //...// vi har föräldrar som har lärt sig att barnet ska ha kläder på sig, barnet ska ha mat och barnet ska...väldigt den här grundläggande omsorgen och att man ska klappa barnet. Men när vi ser att det saknas...för de har ju oftast en störning i deras känslomässiga tillgänglighet till barnet och dom har ju bara lärt sig mekaniskt //...//(intervju 4).

Handläggarna möter fältets regler, koder och bedömningar på ett sätt som är präglat och format av deras eget habitus. Sett till citatet ovan kan vi tro att bedömningen hon gör av föräldraförmågan präglas av hennes eget habitus och hennes egen reflektion kan styras av hennes omedvetna handlingsmönster som grundar sig på hennes tidigare erfarenheter (Broady, 1998; Bourdieu, 1999). Habitus formas av det liv en människa levt och det hjälper

människan att agera, reflektera och orientera sig i den sociala världen. Enligt Bourdieu innehar varje människa ett eget habitus (Ibid) och därav kan vi se att handläggaren, i citatet ovan, påverkas av sitt habitus som med stor sannolikhet influerar hennes arbete med begåvningshandikappades föräldraförmåga i praktiken. Som nämnts tidigare har hon, samt många av de andra respondenterna, haft svårt att definiera föräldraförmågan hos begåvningshandikappade föräldrar och detta kan visa på att det är ett ord som används och låter bra men inte kan förklaras av handläggarna. Vi ser att handläggarnas otydlighet, i definitionen av föräldraförmågan, gör att detta språkbruk tillhör deras gemensamma doxa. Doxa är ett tillstånd där handläggarna använder fina begrepp, som de har svårt att definiera, medan varje enskild handläggares habitus styr hur de tillämpar begreppen i praktiken.

Vår egen definition av föräldraförmågan utgår ifrån forskaren Killéns (1999) sju föräldrafunktioner som är viktiga för att kunna ta hand om och uppfostra ett barn. Vi är medvetna om att det finns många definitioner kring vad föräldraförmåga är och att den definition vi har valt inte är den enda rätta definitionen. Respondenterna fick under intervjuerna möjlighet att reflektera kring varje föräldrafunktion i förhållande till begåvningshandikappades föräldraförmåga. Förmågorna Killén (1999) har forskat fram är att kunna uppfatta barnet realistiskt, ha realistiska förväntningar på barnets känslomässiga behov, se realistiskt på barnets förmågor, vara involverad i samspelet med barnet, empatiskt möta och förstå barnet, sätta barnets behov framför sina egna och att inte avreagera sina egna känslor på barnet utan kunna hålla dem inom sig. Faureholm har undersökt föräldraförmågor, som liknar Killéns, hos begåvningshandikappade föräldrar genom att intervjua barn och socialsekreterare. Hennes slutsatser var att en tredjedel av föräldrarna hade negativa föräldraegenskaper medan en tredjedel hade både negativa och positiva egenskaper och den sista tredjedelen ansågs ha flest positiva föräldraegenskaper (Hindberg, 2003).

Våra sex respondenter var mer kritiska till begåvningshandikappades föräldraförmågor och ansåg övergripande att begåvningshandikappade föräldrar inte klarar av att använda sig av Killéns föräldrafunktioner i förhållandet till sitt barn. En av respondenterna hade mer tvekan eftersom hon menade att hon inte ville generalisera kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. Att de tre barn- och ungdomshandläggarna beskrev att begåvningshandikappade föräldrar brister i föräldrafunktionerna som Killén uppger, förvånar oss eftersom att handläggarna, när vi ställde frågan om vad den vanligaste utgången i dessa ärenden var, svarade att barnet nästintill alltid bor kvar hos sina

begåvningshandikappade föräldrar. Barn- ungdomshandläggarna har på sitt fält ett handlingsutrymme i att placera barnet utanför det egna hemmet, då det finns påtagliga brister i omsorgen, men i många fall valde våra respondenter inte att agera. Att arbeta på en Socialförvaltning innebär att handläggarna har ett stort handlingsutrymme. Det finns dock lagstiftningar som handläggarna ska rätta sig efter i deras dagliga arbete men även dessa är tolkningsbara eftersom det inte finns några tydliga manualer för hur de ska hantera olika situationer (Lipsky, 2010; Swärd & Starrin, 2006). När de ska hantera ärenden kring begåvningshandikappades föräldraförmåga blir det istället deras egen tolkning, som till viss del styrs av deras habitus. Även fältets doxa kan påverka handläggarna genom deras normer och sätt att tänka (Bourdieu, 1999; Järvinen, 2011). Handläggarnas handlingsfrihet och deras olika habitus kan påverka vad som anses krävas av en begåvningshandikappad förälder. Det som fyra av respondenterna lyfte fram i sina svar angående begåvningshandikappades föräldrafunktioner var att deras förmåga att ta hand om sina barn är ”good enough” eller som vi benämner det ”tillräckligt bra”. Exempel på detta är:

Absolut viljan finns där och omtanken finns där men sen det där lilla från ’good enough’ eller upptill ’good enough’ som saknas (intervju 4).

Nja...ja det tror jag att dom fixar liksom på deras nivå. Sen att vi runtomkring inte tycker att det är tillräckligt bra men själva samspelet gör dom på nått sätt. Det blir deras samspel fast det kanske inte räcker till ibland. Det är vi utifrån som då tycker att dom brister, men jag tror inte dom själv tycker det (intervju 3).

Handläggarens eget habitus kan till viss del styra hur de reflekterar kring vad som är ”tillräckligt bra”, i begåvningshandikappades föräldraförmåga, beroende på vad handläggaren har med sig för erfarenheter (Broady, 1998; Bourdieu, 1999). Vad säger forskningen om vad ”tillräckligt bra” är? Diskussionen om hur känsliga små barn är, gränsar till diskussionen om hur bra en bra förälder egentligen måste vara för att ett barn ska utvecklas på ett bra och hälsosamt sätt. Forskare menar att föräldrar inte måste vara perfekta. Det räcker att de, precis som Winnicot beskrev det, är ”good enough”. De föräldrar som är lyhörda inför sina barns signaler gör inte alltid rätt. Det som skiljer dem ifrån de föräldrar som är mindre lyhörda är att de har kunnandet att reparera den interaktion som gått fel och att göra detta utan att lasta barnet för det (Broberg et al. 2006). Winnicots beskrivning av begreppet ”tillräckligt bra” är inte tydlig och den ger därför i sig utrymme för egna tolkningar. Vi kan urskilja att begreppet ”tillräckligt bra” har blivit som ett gemensamt sätt att tänka inom enheternas gemensamma doxa eftersom det är ett begrepp som används men som av handläggarna inte kan förklaras.

Doxa är ett tillstånd som bland annat innehåller ett gemensamt språkbruk och sätt att tänka som inte ifrågasätts eller diskuteras, för att det för fältets aktörer är självklart (Bourdieu, 1997; Järvinen, 2011). När handläggarna ska bedöma vad som är ”tillräckligt bra” finns det inga färdiga manualer att följa, därför styr deras habitus och doxa hur de väljer att agera. Handlingsutrymmet som gräsrotsbyråkraten innehar gör att varje enskild handläggare kan påverka bedömningen kring vad som är ”tillräckligt bra” (Lipsky, 2010).

För att kunna stötta begåvningshandikappade i sin föräldraförmåga har båda enheterna uppgett att det krävs olika insatser till både föräldern och barnet. Handläggarna på handikappsensheten var alla tre noga med att påpeka att deras insatser var till för de som har en funktionsnedsättning, alltså de begåvningshandikappade föräldrarna. De nämnde dock alla tre att insatserna kunde bli indirekta för att stötta upp barnet och hjälpa föräldern i deras föräldraförmåga. Att arbeta med indirekta insatser gör de eftersom att LSS är en lagstiftning som riktar sig till individen med ett funktionshinder, i det här fallet den begåvningshandikappade föräldern. Lagen ger inte LSS-handläggarna utrymme att ge barnet med begåvningshandikappade föräldrar direkta insatser men de kan ändå utifrån sitt handlingsutrymme som gräsrotsbyråkrater ge indirekta insatser. De indirekta insatserna kan LSS-handläggarna ge för att lagen är tolkningsbar. Vi kan här även se att enheternas gemensamma doxa och sätt att tänka påverkar att de väljer att ge indirekta insatser som stöttar upp de begåvningshandikappade föräldrarna. Insatser som de uppgav sig kunna erbjuda utifrån LSS, för att stötta upp föräldern, var daglig verksamhet, kontaktperson och boende. LSS-handläggarna var överrens om att dessa insatser kunde hjälpa barnet indirekt om föräldern fick ett boende, eller en meningsfull sysselsättning och därav blev gladare och fick mer tid för barnet. Respondenterna fortsatte berätta att om föräldern var på daglig verksamhet kunde barnet vara i barnomsorg vilket även detta gynnade barnet.

Den insats som handikappsensheten beskrev som vanligast, för en förälder med begåvningshandikapp, var att få boendestöd enligt SoL. Handläggarna på handikappsensheten menade att boendestödet fungerar som en stöttning i hemmet kring olika delar som den enskilde behöver hjälp med. Det kan handla om stöttning, exempelvis med städning, tvättning, inhandling eller bara hjälp med att strukturera upp vardagen. Alla tre LSS-handläggarna var tydliga med att poängtera att boendestödet inte är till för att ta hand om barnet men att det ändå indirekt kan gynna barnet. En av handläggarna menade att den indirekta hjälpen till barnet kan vara om föräldern får boendestöd för att avlasta olika delar i

vardagen. Den indirekta hjälpen till barnet blir att föräldern kan tänka mer på sin roll som förälder och fokusera mer på sitt barn. Alla tre LSS-handläggarna menade att bedömningen kring den begåvningshandikappades föräldraförmåga ska utföras hos barn- och ungdomsenheten. En av dem uttryckte det så här:

De är här barn- och ungdomsenheten kommer in som har en annan möjlighet och som är inriktade på de här med utredning, familjebehandlare går mer in i hemmet för att hjälpa till i föräldraförmågan. Där räcker ju inte handikappomsorgens resurser riktigt till så det är väl där man ska överlämna informationen och stötta upp den vuxna och då indirekt stötta upp barnet (intervju 1).

Här kan vi se att det finns en begränsning i LSS-handläggarnas handlingsutrymme eftersom att de enligt sina gällande lagstiftningar inom sitt fält inte kan eller ska utreda begåvningshandikappades föräldraförmåga. Vi kan tydligt urskilja skillnader mellan de olika enheternas fält. Handikappsenheten lägger över bedömningen av begåvningshandikappades föräldraförmåga på barn- och ungdomshandläggarna eftersom att det inte ingår i deras enhets uppdrag.

Handläggarna på barn- och ungdomsenheten förklarande alla tre tydligt att deras insatser endast ges genom barnet och att inga insatser kan ges till den begåvningshandikappade föräldern. Barn- och ungdomshandläggarna beskrev att de kan erbjuda familjebehandling samt "hemma hossare". Familjebehandlare arbetar med olika delar inom familjen där det kan behövas extra stöd. Behandlarna kan gå in och hjälpa till i utvalda familjesituationer för att stötta föräldrarna och förklara hur de ska hantera specifika situationer och på så vis ge stöttning i föräldraförmågan. "hemma hossare" finns till för att hjälpa familjen i hemmet med att skapa rutiner och även för att stötta föräldern i sin föräldraroll. En av barn- och ungdomshandläggarna menade att hon och hennes kollegor som handläggare kan fungera som ett personligt stöd för sina klienter i situationer där de begåvningshandikappade behöver stöttning i sin föräldraförmåga. Som handläggare på denna enhet arbetar de med myndighetsutövning och att kombinera detta med någon form av stöttande behandling gör att hon går utanför sitt arbetsfält. Att denna handläggare ser sig ha möjligheten att gå in i en behandlande roll som en myndighetsutövande socialarbetare visar på ett stort handlingsutrymme. Handlingsutrymmet hon har som gräsrotsbyråkrat i kombination med hennes habitus gör att hon agerar som hon vill och känner eftersom att hon på grund av sitt habitus undermedvetet tror sig vet vad som är bäst för föräldern (Bourdieu, 1999; Lipsky,

2010). Alla har habitus inom sig och när världen blir oordnad eller svår att förstå faller människan gärna tillbaka på sitt habitus (Moe, 1995). Vi kan urskilja att handläggaren ovan faller tillbaka på sitt habitus i denna situation och därav påverkar hennes habitus hennes handlingar i att stötta den begåvningshandikappade föräldern. Även enheternas tillhörande doxa, som innefattar att ge extra stöd till den begåvningshandikappade föräldern, påverkar handläggaren i sitt agerande.

7.1.3 Slutsatser kring föräldraförmågan

De slutsatser vi kan dra av de båda enheternas reflektioner kring begåvningshandikappades föräldraförmåga är att det inte finns några nämnvärda skillnader i de båda enheternas reflektioner kring deras förmågor att ta hand om sitt barn. Alla våra respondenter var överens om att begåvningshandikappades föräldraförmågor är nedsatta på grund av deras handikapp. Som vi beskrev inledningsvis arbetar handläggarna på de olika enheterna på varsitt separat fält. De båda enheterna har ett gemensamt doxa som innehåller ett gemensamt sätt att tänka, ett gemensamt språkbruk och gemensamma normer (Bourdieu, 1997; Järvinen, 2011). Vi kan se att respondenterna kring begåvningshandikappades föräldraförmåga befinner sig inom enheternas gemensamma doxa eftersom de har ett gemensamt ställningstagande angående de begåvningshandikappades föräldraförmågor samt genom handläggarnas språkbruk (Broady, 1998). Ett tydligt exempel på enheternas gemensamma doxa, som vi kan urskönja ur vår empiri ovan, är att handläggarna använder sig av begreppet ”tillräckligt bra” i sina bedömningar, kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. Det är ett begrepp som de använder frekvent och som de inte alltid kan definiera. Den slutsats vi kan dra av detta är att handläggarna inom sitt gemensamma doxa har ett eget språkbruk som de sällan diskuterar eller ifrågasätter. Fältets doxa ger också gräsrotsbyråkraten ett handlingsutrymme att själv göra en bedömning av vad som är ”tillräckligt bra”. Lipsky (2011) menar att handlingsutrymmet är en nödvändighet i socialt arbete eftersom att det inte finns några färdiga manualer för hur de ska arbeta. Det som påverkar vad handläggarna gör av sitt handlingsutrymme och hur de bedömer vad som är ”tillräckligt bra” är, som nämnts ovan, doxa men även handläggarens eget habitus eftersom det påverkar människans underförstådda praktiska förnuft.

Båda enheterna menade att det var möjligt att stötta upp föräldraförmågan genom olika insatser. Här kan vi urskilja att de båda enheterna befinner sig på två olika fält eftersom de har de har olika uppdrag och lagstiftningar. Handikappsenheten styrs genom att de på sin enhet

ska arbeta med LSS och därav den begåvningshandikappade föräldern och dess problematik. De ska inte gå in och göra några bedömningar i den enskildes föräldraförmåga och kan därför heller inte ge några insatser för att förbättra den. Som de själva beskrev kan deras insatser istället indirekt hjälpa föräldern i sin förmåga att ta hand om sitt barn och då även indirekt hjälpa barnet. Att handikappsensheten kan ge indirekta insatser till barnet och föräldern i sin föräldraförmåga visar på det stora handlingsutrymme de har som gräsrotbyråkrater. De indirekta insatserna handikappsensheten använder sig av visar också på enheternas doxa som handläggarna själva omedvetet har skapat och använder sig av i sitt dagliga arbete. Barn- och ungdomsensheten arbetar på ett fält där deras uppdrag inbegriper att vara det yttersta skyddet för barnet och därav kan de, genom sina insatser, bistå i familjesituationer och på så viss stötta den begåvningshandikappade i dess föräldraförmåga. Barn- och ungdomsensheten har även ett stort handlingsutrymme gällande begåvningshandikappades föräldraförmåga och i att avgöra när enheten ska stötta upp med olika insatser eller inte. Även barn- och ungdomsenshetens doxa påverkar omedvetet handläggarna i deras dagliga arbete. Att handläggarna på båda enheterna stöttar dessa föräldrar lite extra har blivit som en norm på arbetsplatserna och är något som de troligtvis talar med varandra om och som därmed tillhör deras gemensamma doxa.

Eftersom att alla våra sex respondenter uppgav att begåvningshandikappade brister i alla de föräldrafunktioner som Killén (1999) uppger, ställer vi oss frågan om enheterna med hjälp av de insatser de beskriver kan ge tillräcklig uppstöttning för att barnet ska få sina behov tillgodosedda. Rönström gjorde en studie på 17 barn som växt upp med begåvningshandikappade föräldrar, en av hennes slutsatser var att trots att samhället bidragit med insatser i dessa familjer hade det inte hjälpt dessa barn. Hon skulle utifrån sin studie mena att insatserna våra respondenter beskrev inte skulle räcka för att stötta upp den begåvningshandikappades föräldraförmåga. I hennes studie hade inget av de barn som bodde tillsammans med sina begåvningshandikappade föräldrar, och hade insatser från samhället, främjats av insatserna. Den enda insats som Rönström kunde se hade främjat barnet var en familjehemsplacering utanför det egna hemmet (Kollberg, 1989). I våra respondenters svar framkom det att de nästan aldrig omhändertagit ett barn trots att de uppgav att de begåvningshandikappade föräldrarna har stora brister i sin föräldraförmåga. Det faktum att respondenterna på barn- och ungdomsensheten nästintill aldrig har omhändertagit ett barn från en begåvningshandikappad förälder talar emot de slutsatser som Rönströms kommit fram till i sin forskning. Kollbergs studie säger emot de två tidigare studierna, som vi nämnt ovan. Till

skillnad från dem menar hon att ett omhändertagande från samhället är mer skadligt för barnet än att växa upp med en begåvningshandikappad förälder.

7.2 Barn- och föräldraperspektiv

7.2.1 Barn- och föräldraperspektivet

På nästan alla socialförvaltningar i Sverige idag använder socialarbetarna sig av Barns behov i centrum (BBIC). BBIC ska fungera som en manual för barn- och ungdomshandläggare för att hjälpa dem att arbeta utifrån ett barnperspektiv när de gör barnavårdsutredningar (Rasmusson, 2009). Våra respondenter, som arbetar inom barn- och ungdomsenheten, använder sig av BBIC-manualen. Även för handläggarna som arbetar utifrån LSS har kraven på att integrera ett barnperspektiv i utredningarna blivit allt hårdare. I de nya lagändringarna, sedan 2011, finns det ett förstärkt barnperspektiv. En av paragraferna som ska förstärka barnperspektivet är 6 a § LSS ”när åtgärder rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas” (Socialstyrelsen, 2011). Även barnperspektivet har varit svårt att definiera och när vi under våra intervjuer bitt respondenterna att definiera begreppet har de haft svårigheter med detta. En av handläggarna på LSS menade följande ”Det är att kunna se hur barnet upplever omvärlden med allt vad det innebär, där de är just då” (Intervju 3). En handläggare på handikappsensheten försökte beskriva dilemmat kring att insatsen ska ges till föräldern men ändå med hänsyn till barnet och att barnperspektivet ska få en del i utredningarna:

Det har blivit väldigt omdiskuterat i och med den nya lagstiftningen att man ska få med barnperspektivet i utredningen. Det är ju också så att om en mamma ansöker och hon har ett barn så är det hon man utgår ifrån men samtidigt tar man hänsyn till att hon har barn utifrån barnets bästa. Samtidigt är det hennes behov som man ska kolla på och göra en bedömning av. Så det är svårt att få med det där med barnets bästa tycker jag (intervju 1).

En annan handläggare på LSS berättade om sin reflektion kring skillnaden mellan användandet av barnperspektivet på barn- och ungdomsenheten och på handikappsensheten. Hon menade att på barn- och ungdomsenheten har de barnet i fokus medan det inom handikappsensheten blir som att barnet blir del av en helhet eftersom att LSS riktar sig till den begåvningshandikappade föräldern. Alla tre LSS-handläggarna var överrens om att ändringen i lagen, om att utredningarna ska inta ett större barnperspektiv, inte hade gjort någon förändring i deras arbete. Även barn- och ungdomshandläggarna hade svårt att definiera

begreppet barnperspektiv trots att det är ett ord som de använder sig av dagligen på sitt fält. Att handläggarna på enheterna har ett eget språkbruk, som de har svårt att definiera, tillhör deras doxa. Doxa skapas genom vad som är intressant och ointressant för att göra företeelser mer självklara (Bourdieu, 1997). Vid diskussionerna kring barnperspektivet med barn- och ungdomshandläggarna nämndes barnets bästa flera gånger. Alla tre handläggarna hänvisade till att de alltid försöker göra det som de anser är bäst för barnet. En av dessa svarade att barnperspektivet handlar om att göra det som är bäst för barnet medan en annan hänvisade till de rubriker som finns i BBIC. Under en av intervjuerna sa respondenten att de alltid utgick ifrån barnperspektivet och att det då kunde hända att de gick emot föräldrarnas perspektiv och barnets eget perspektiv för att handläggarna utifrån barnperspektivet var av en annan åsikt kring vad som var bäst för barnet. Det handläggaren beskriver ovan visar på hennes handlingsutrymme som gräsrotsbyråkrat (Lipsky, 2010) i att ha möjligheten att i bedömningar kunna gå emot både barnet och föräldrarnas åsikter. En av handläggarna hade, precis som de andra, svårt för att ge en bra definition på barnperspektivet men ville ändå förklara vad deras enhet menar när de pratar om barnperspektivet. Hon berättade att de utgår ifrån vad som är bäst för barnet, sett till deras utveckling och hälsa i de bedömningar som de gör. Hon menade vidare ”vi intar ett barnperspektiv oavsett föräldrarnas problematik, även om vi tycker att det är synd att föräldern har sitt handikapp och inte kan bättre så är det ändå barnets bästa som vi måste ha, för barnets bästa är alltid barnets bästa oavsett förälder” (intervju 4). Alla handläggarna hade svårt att definiera barnperspektivet och barnets bästa trots att det använder sig av dessa begrepp i sitt dagliga arbete. Att handläggarna inte kan definiera dessa begrepp men ändå använder dem i praktiken visar på ett tillstånd av enheternas gemensamma doxa.

Föräldraperspektivet har under våra intervjuer varit det som har varit svårast för våra respondenter att redogöra för. När vi ställde frågan om hur de skulle definiera detta perspektiv tvekade alla respondenterna. Efter att de hade fört ett visst resonemang med sig själva hade de inte kommit fram till något relevant svar kring frågan. Två av barn- och ungdomshandläggarna hade svårt för att ge en definition men menade att de arbetar med att inte låta föräldraperspektivet påverka deras bedömningar, då deras jobb inte är att se till föräldraperspektivet utan till barnperspektivet. En av handläggarna inom barn- och ungdomsenheten valde att bemöta vår fråga kring föräldraperspektivet på följande sätt: ”Det är lätt att få ett föräldraperspektiv. Som förälder själv är det lätt att förstå andra föräldrar, hur de fungerar och agerar i olika situationer” (intervju 6). En av LSS-handläggarna försökte sig på en förklaring men precis som de övriga hade hon svårt att definiera vad det innebär: ” Att

kunna se sin roll som förälder med allt vad det innebär, att få en helhet som förälder och kunna tillgodose alla bitarna hos sitt barn utifrån ålder och var de befinner sig i livet, att möta sina barn” (intervju 3). Det har även varit svårt för oss att finna en entydig definition på vad föräldraperspektivet innebär. Vår definition av detta perspektiv är att se världen ur föräldrarnas synvinkel och förstå hur de tänker, känner och handlar i olika situationer. Att som handläggare använda sig av ett begrepp i sitt arbete men ändå inte kunna definiera det visar än en gång på att enheternas gemensamma doxa infunnit sig.

7.2.2 Barn- och föräldraperspektivet i praktiken

För att se om det fanns skillnader i arbetet med de båda perspektiven på de olika enheterna, valde vi att fråga våra respondenter om de kunde se att något av perspektiven tog överhanden, i deras bedömningar gällande begåvningshandikappades föräldraförmåga. Handläggarna på handikappsensheten menade att föräldraperspektivet har en tendens att ta överhanden utifrån att LSS är en lagstiftning som enbart vänder sig till den som ansöker om insatsen.

Jag försöker att se till båda perspektiven, man bör ju göra det, jag vet inte riktigt om det är något som tar över direkt men det är ju föräldrarna man pratar med och det är dom som hörs mest men som LSS-handläggare får man försöka hålla sig objektiv (intervju 3).

LSS-handläggarna svarade sammanfattningsvis att de insatser som de ger ges ur ett föräldraperspektiv då det är föräldern som får insatsen via LSS, ”om insatsen riktas till den begåvningshandikappade föräldern blir barnet bara en del i utredningen där fokus läggs på den begåvningshandikappade föräldern” (intervju 2). En annan av LSS-handläggarna menade att föräldraperspektivet kom att ta stor plats men att barnperspektivet inte behövde stå åt sidan trots detta fick hon arbeta hårt med att fokusera på att inte låta föräldraperspektivet ta överhanden. I de ärenden där de kunde känna att barnet behövde mer hjälp än vad LSS kunde ge dem menade alla tre handläggarna att den hjälpen fick komma från annat håll, inte från LSS. Här kan vi se att LSS-handläggarna genom sin lagstiftning och sitt uppdrag tillhör ett eget fält. Deras klienter är den begåvningshandikappade föräldern och därför kan deras resurser och möjligheter inte tillgodose barnets behov fullt ut. Precis som respondenten uppgav får hjälpen till barnet komma från ett annat fält där det finns specialiserade handläggare som har ett gemensamt uppdrag i att vara det yttersta skyddet för barnet, i det här fallet barn- och ungdomsenheten. En av LSS-handläggarna hänvisade till uppstöttande insatser som indirekt gynnade barnet och om de på handikappsensheten gjorde bedömningen

att det inte var tillräckligt för barnet fick barn- och ungdomsenheten gå in med sina insatser. Att gå in med indirekta insatser för att stötta upp kring barnet, trots LSS begränsningar i att endast kunna ge insatser till den begåvningshandikappade föräldern, är ett handlingsutrymme som handläggarna har. Inom enheterna finns ett gemensamt doxa som innehåller normer om att ge den begåvningshandikappade föräldern extra stöd. På handikappsenheten utförs detta genom att ge indirekta insatser trots deras uppdrag om att endast hjälpa den begåvningshandikappade. Deras dagliga arbete styrs av lagen och de har därmed ett handlings- och tolkningsutrymme och kan utöva den osynliga makt de har som gräsrotsbyråkrater i att fatta beslut om indirekta insatser till barnet. Ännu en respondent på handikappsenheten visar på det handlingsutrymme som handläggarna har genom att prata om indirekta insatser i kombination med föräldraperspektivet:

Föräldraperspektivet tar över här men samtidigt måste man se till barnet här, barnet är oerhört viktigt och det måste ha en bra och trygg uppväxtmiljö. I vissa fall kanske vi kan gå in med någon extra insats till föräldern för att man vet att det kan hjälpa barnet, då kan man säga att det blir ett indirekt barnperspektiv (intervju 2).

Barn- och ungdomshandläggarnas svar skilde sig ifrån det som LSS-handläggarna uppgav kring frågan om vilket perspektiv som kom att ta överhanden. De hänvisade till att de i sina bedömningar låter barnperspektivet ta överhanden eftersom att det är utifrån barnets bästa som utredningarna ska göras. ”Här har vi barnperspektivet i fokus för våra utredningar, åtminstone jag //...//. Här tar barnperspektivet över föräldraperspektivet” (intervju 4). Att barn- och ungdomshandläggarna intar ett barnperspektiv visar på att de tillhör ett eget fält där de styrs av särskilda koder och spelregler. En av barnhandläggarna svarade följande på frågan om deras enhet arbetade utifrån ett föräldraperspektiv:

Vi försöker ju ta hänsyn till föräldrarna också, det gör vi verkligen men någonstans är det ju barnet vi ska ha i tanken hela tiden, det är deras mående vi ska se till. Barnperspektivet tar över, det tycker jag (intervju 6).

Vår följdfråga till henne var om hon ansåg att föräldraperspektivet var lättare att inta när ärenden handlade om begåvningshandikappade föräldrar och deras förmåga. Hennes svar blev följande: ”Nä jag kan inte se någon större skillnad där. Föräldern är förälder oavsett” (intervju 6).

7.2.3 Slutsatser kring barn- och föräldraperspektivet

Att inta ett barn- eller föräldraperspektiv, när handläggarna arbetar med begåvningshandikappade föräldrar och deras barn, är ofrånkomligt. En professionell socialarbetare ska så långt som möjligt trots specialiseringar inom socialtjänsten arbeta utifrån ett helhetsperspektiv (Börjesson et al. 2007). Vi anser att det är viktigt att handläggarna ger båda perspektiven utrymme men att barnets bästa måste komma i första hand. Att de olika enheterna intar olika perspektiv faller sig, enligt oss, naturligt eftersom att de tillhör olika fält med olika uppdrag. Vi har kunnat urskilja att barn- och ungdomshandläggarna på sitt eget fält har barnperspektivet i fokus. De barn- och ungdomshandläggarna som vi intervjuat är nogna med att poängtera att de inte ser till föräldraperspektivet när de bedömer föräldraförmågan hos begåvningshandikappade utan att de alltid låter barnperspektivet komma i första rummet. Det som framkommit i intervjuerna med LSS-handläggarna är att föräldraperspektivet tar överhanden när de reflekterar kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. Detta beskriver en av handläggarna: ”Jag tycker att begåvningshandikappade föräldrars behov och perspektiv tar överhanden över barnperspektivet utifrån LSS” (intervju 1). Hon, precis som de andra handläggarna hänvisade till att anledning till att deras insatser präglas av ett föräldraperspektiv är för att lagen är uppbyggd på det sättet och eftersom insatserna ges till den begåvningshandikappade föräldern. LSS-handläggarna menade att hjälpen till barnet får komma från barn- och ungdomsenheten som är specialiserade på att arbeta med barnet. Det som framkommit i intervjuerna med barn- och ungdomshandläggarna är att barnperspektivet tar överhand när de gör bedömningar kring begåvningshandikappades föräldraförmåga.

Det vi har uppmärksammat är att barnperspektivet och föräldraperspektivet, som språkbruk, har blivit en del av enheternas gemensamma doxa. Vissa av respondenterna har uttryckt svårigheter i att låta det perspektiv, som ska vara det rådande på enheten, styra deras dagliga arbete. De har ibland känt att det varit svårt att vidmakthålla enhetens perspektiv eftersom att de påverkas av sitt habitus på grund av att de har olika personliga erfarenheter. Vi kan se att de två olika fältens lagstiftningar styr hur stort utrymme barnperspektivet och föräldraperspektivet får ta i det dagliga arbetet. LSS-handläggarna arbetar genom sin lagstiftning med insatser till den begåvningshandikappade föräldern medan barn- och ungdomshandläggarna arbetar för barnet och använder sig av SoL och LVU. Att de arbetar utifrån dessa olika lagstiftningar gör att de befinner sig på två olika fält. De olika lagstiftningarna gör också att det intar olika perspektiv.

7.3 Handlingsutrymme

7.3.1 Handlingsutrymme i kontrast till lagstiftningen

I och med att det är två skilda lagar, vi jobbar med LSS och de jobbar med SoL, båda två är ju frivilliga men det blir ändå att man jobbar på olika sätt. Man är med på samma tåg men i två olika vagnar, så att man jobbar med två olika bitar (intervju 3).

Så här uttryckte sig en av handläggarna på handikappsensheten angående uppdelningen av ansvarfördelningen mellan barn- och ungdomsensheten och handikappsensheten när det gäller bedömningar kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. Hon hänvisade till att det är lagstiftningarna som styr de båda enheternas arbetssätt och gör att handläggarna arbetar med olika delar kring den begåvningshandikappades föräldraförmåga. Handläggarna befinner sig i och med de olika lagstiftningarna på olika fält. Swärd och Starrin (2006) skriver om att socialarbetare är en yrkesgrupp som styrs av lagar men att de trots detta har ett handlingsutrymme. Lipsky (2010) menar att handlingsutrymmet skapar en självbestämmanderätt hos den offentligt anställda tjänstemannen. Handläggarens handlingsutrymme påverkas till viss del av deras habitus eftersom att det omedvetet påverkar deras handlingar. Barn- och ungdomshandläggarnas arbete styrs främst av SoL och när frivilliga insatser inte längre är möjliga, även av LVU. Handikappsensheten använder sig främst av LSS men även av SoL. På grund av de olika lagstiftningarna de båda enheterna arbetar utifrån har de olika stort handlingsutrymme i arbetet med begåvningshandikappades föräldraförmåga. Som respondenten ovan uppger är det viktigt för de båda enheterna att arbeta med samma målsättning, fast med olika delar. Målsättningen bör enligt oss vara att göra det som är bäst för barnet. Detta arbete och handlingsutrymme borde kunna leda till att den begåvningshandikappade får hjälp i sin föräldraförmåga och även till att barnet får de insatser som det behöver för att få sina behov tillgodosedda.

Precis som nämnts tidigare menar en av barn- och ungdomshandläggarna att de alltid intar ett barnperspektiv i sitt arbete kring begåvningshandikappade föräldrar och deras barn. I ärenden där en placering utanför det egna hemmet, genom SoL eller LVU kan bli aktuell, kan handläggarna gå emot både föräldrarnas perspektiv och barnets perspektiv för att inta ett barnperspektiv och göra det som är bäst för barnet. Dock verkar barn- och ungdomshandläggarna vi mött inte känna sig bekväma i att placera barn utanför det egna

hemmet och två av dem uppgav att de aldrig ansökt om ett LVU i ärenden gällande begåvningshandikappade föräldrar. Enligt våra respondenter var placeringar enligt SoL inte heller vanliga i dessa ärenden. En av barn- och ungdomshandläggarna uppgav följande: ”om det är tal om vanvård så får man ju titta på insatser från LSS och blir det ändå inte bättre får man gå in och agera på det (tystnad) men först måste man försöka...”(intervju 5). När ett omhändertagande ska komma till stånd ska det vara en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling kan skadas. Skadan behöver inte ha skett utan det räcker att det finns en påtaglig risk för att barnet kan skadas (Norström & Thunved, 2009). Detta citat är ett tydligt exempel på att barn- och ungdomshandläggarna har ett stort handlingsutrymme i att själva avgöra när det finns en påtaglig risk för barnet. Handläggarnas handlingsutrymme gör också att de kan välja när det är tid att ingripa för att stötta den begåvningshandikappades föräldraförmåga och med vilka insatser. I och med vår respondents handlingsutrymme får hon även möjlighet att lägga över barnets hjälpbehov på handikappsensheten trots hennes fälts tydliga uppdrag om att vara det yttersta skyddet för barnet. Genom gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme skapas en självbestämmanderätt som leder till att handläggarna kan använda sig av osynlig makt i det dagliga arbetet. Handlingsutrymmet som beskrivs ovan kom endast från en av enhetens handläggare och behöver inte spegla hela enhetens arbetssätt. Handläggaren från citatet har ett handlingsutrymme som påverkas av hennes habitus eftersom hon stod inför ett dilemma och vi förväntar oss att de andra handläggarnas habitus hade gjort att de agerat annorlunda i ärenden gällande vanvård där ett barn är inblandat. Detta antagande gör vi utifrån att varje individ har ett eget habitus inom sig som påverkar deras handlande. Gillberg, Geijer-Karlsson & Rasmussen menar i sin forskning att barn till begåvningshandikappade inte mår bra av att växa upp med dessa föräldrar. De menar genom sin studie att ett omhändertagande bör ske innan föräldern misslyckas i sin föräldraroll. Detta sett ur ett barnperspektiv och ett föräldraperspektiv för att de båda behöver skyddas. Barnet från att inte fara illa och föräldern från att behöva uppleva ett misslyckande i sin föräldraroll (Kollberg, 1989). Kollberg ställer sig genom sin forskning kritisk till Gillberg, Geijer-Karlsson & Rasmussens forskning och menar att ett omhändertagande är värre för barnet än att växa upp med en begåvningshandikappad förälder. Hon poängterar också att det är viktigt att samhället ser till den begåvningshandikappades föräldraförmågor istället för till deras handikapp (Kollberg, 1989).

Professionella som möter barn i sin profession har en anmälningsskyldighet enligt SoL 14 kap. 1 § (Socialtjänstlagen (2001:453)). Trots detta verkar inte de respondenter vi har

intervjuat på handikappsensheten känna sig bekväma i att anmäla när de misstänker att det finns brister i den begåvningshandikappades föräldraförmåga. På frågan om vad de gör på deras enhet, när de möter en förälder med ett begåvningshandikapp och de misstänker att där finns brister i föräldraförmågan, svarar en av LSS-handläggarna:

Egentligen skulle jag först helst velat prata med min chef. Först med henne sen med barnhandläggare och sen därefter diskutera om man ska göra en anmälan eller om man kan göra på något annat sätt. Eller är barnenheten kanske redan inkopplade. Bedöms det sedan att vi ändå måste göra en anmälan så får vi göra det. Jag har inte gjort det någon gång (intervju 3).

Som handläggare på Socialförvaltningen har de en anmälningsskyldighet enligt lag men trots det påverkar gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme att de själva kan styra när de bedömer att en anmälan till barn- och ungdomsenheten krävs gällande barn till begåvningshandikappade. Avvägningen som respondenten gör i citat ovan styrs av hennes eget habitus och påverkar därmed hur hon handlar när det kommer till den anmälningsskyldighet hon har. Handläggarens habitus påverkar hur hon reflekterar och agerar i olika situationer. När en anmälan övervägs kan det vara ett tillfälle då handläggarens sociala värld känns svår att förstå och därav faller hon tillbaka på sitt eget habitus. Detta citat kommer endast från en av respondenterna och behöver inte spegla hela handikappsenshetens synsätt kring anmälningsskyldighet, eftersom de andra handläggarna har andra habitus.

7.3.2 Handlingsutrymme i praktiken

Handläggarna vi har intervjuat ute på fältet har i många avseende uttryckt att de har stor handlingsfrihet och vi har kunnat se att deras makt och tolkning av lagen har kunnat påverka bedömningarna kring begåvningshandikappade och deras barn. Att vara gräsrotsbyråkrat på en socialförvaltning gör att handläggarna har ett stort handlingsutrymme gentemot sina klienter (Lipsky, 2010). Socialarbetaren möter oftast sina klienter i stängda rum och väldigt sällan är det någon kontroll på det arbete som handläggarna utför (Svärd, Starrin, 2006). Detta handlingsutrymme skapar en makt som Lipsky (2010) beskriver som en osynlig makt. Ett exempel på detta handlingsutrymme är när handläggaren beskriver ett ärende, där en begåvningshandikappad moder inte behövde ha något boendestöd för att mormodern fanns med i bilden. Handläggaren uttrycker sig så här:

Jag har ett annat fall, det är en kvinna som har två barn, hon har en lindrig utvecklingsstörning och så bor hon med sin mamma också, så mormor är med

här. Och hade inte mormor funnits så hade hon nog inte haft sina barn hos sig utan de hade varit familjehemsplacerade så det kringliggandet stödet är också viktigt (intervju 2).

Handläggaren menade att barnet hade varit familjehemsplacerat om inte mormodern hade funnits i den begåvningshandikappades nätverk. Denna kvinna hade ingen hjälp från någon av enheterna utan mormodern fanns och stöttade upp kring de praktiska bitarna runt modern och barnet. Handläggaren gjorde här bedömningen att nätverket runt den begåvningshandikappade föräldern räckte som stöd för modern och hennes barn. Handläggarens handlingsutrymme gav henne möjlighet att själv göra denna bedömning. Lipsky (2010) menar att det oftast krävs något av den enskilda medborgaren när de möter gräsrotsbyråkrater och i ärendet ovan krävde handläggaren att den begåvningshandikappade modern skulle bo med mormodern för att få behålla sitt barn. Även andra handläggare menade att ett stöttande nätverk kan vara mycket avgörande i utredningar angående begåvningshandikappades föräldraförmåga. Att make/maka far- eller morföräldrar finns i närheten och stöttar upp där föräldern brister kan vara avgörande för att den begåvningshandikappade föräldern ska få behålla sitt barn. Booth & Booth har gjort en studie med 30 barn som växt upp med begåvningshandikappade föräldrar och en av deras slutsatser av studien var att nätverket är av stor vikt för att stötta upp den begåvningshandikappades föräldraförmåga (Lagerberg & Sundelin, 2000). Om insatserna och nätverket inte är tillräckliga menade barn- och ungdomshandläggarna att en placering utanför hemmet måste göras. Att handläggarna väljer att värdera nätverket som en fungerande stöttning i föräldraförmågan visar på ett stort handlingsutrymme. Lipsky menar att ingen utifrån har insyn i gräsrotsbyråkratens dagliga arbete och att handläggarna därmed kan göra sina egna bedömningar bakom stängda dörrar (Swärd & Starrin, 2006). Handläggarnas värdering av den begåvningshandikappades nätverk påverkas även utifrån handläggarens eget habitus och bedömningen kan därför styras av vilken handläggare den begåvningshandikappade föräldern möter.

Ett annat exempel på handlingsutrymme när det gäller bedömningar av den begåvningshandikappades föräldraförmåga, var i ett ärende som en av respondenterna berättade om. Det handlade om en begåvningshandikappad moder och fader och deras fem barn. Alla fem barnen hade även de begåvningshandikapp och föräldrarna hade stora svårigheter med att ta hand om dem. Två av dessa barn var familjehemsplacerade enligt LVU på grund av föräldrarnas begåvningshandikapp och tre av dem bodde kvar hos sina föräldrar.

De tre som bodde kvar hade insatser från barn- och ungdomsenheten med stödfamilj medan modern och fadern fick stöttning genom boendestöd från handikappsenheten. Enligt Lipsky (2010) kan gräsrotsbyråkraterna själva bestämma vilka som ska få hjälp och vilka som inte ska få det, detta genom det handlingsutrymme de har. För att ett omhändertagande ska bli aktuellt via LVU ska det finnas en påtaglig risk för att den unges hälsa och utveckling kan skadas. För att det ska vara en påtaglig risk behöver inte skadan ha skett utan det räcker att det finns en risk för det (Norström & Thunved, 2009). Handläggaren gjorde, i exemplet ovan, bedömningen att de begåvningshandikappade föräldrarna kunde tillgodose tre av sina barns behov men inte de andra två och att de tre barnen som fick bo kvar hemma inte utsattes för någon påtaglig risk. När handläggarens arbete blir svårt och ansträngt faller de tillbaka på sitt habitus som vägleder dem i deras arbete. Att handläggaren gjorde bedömningen att endast LVU-placera två av barnen visar på ett stort tolkningsutrymme av lagstiftningen och kring vad påtaglig risk innebär.

Alla sex handläggarna resonerade kring vad ”tillräckligt bra” föräldraförmåga är kopplat till begåvningshandikappades förmågor. Detta tankesätt visar att handläggarna har ett handlingsutrymme i sitt arbete med begåvningshandikappade, för vad är egentligen ”tillräckligt bra”? En handläggare uttrycker sig så här:

Man får inte gå in med förutfattade meningar när man jobbar med begåvningshandikappade och kring vad de klarar av. Där måste man alltid utgå ifrån ’Good enough’ perspektivet, att man gör en bedömning till vilken grad de här föräldrarna klarar av sin föräldraförmåga //...// (intervju 4)

Att bedöma föräldraförmågan utifrån den begåvningshandikappades förmågor görs alltså utav denna handläggare utifrån vad som är ”tillräckligt bra”. Även andra handläggare har gjort denna bedömning och vi har kunnat utläsa av deras berättelser att de ibland nöjer sig med att se vilka förmågor den begåvningshandikappade har och sedan bedömer de vad som är ”tillräckligt bra” utifrån detta. Bedömningen av vad som är ”tillräckligt bra” är inte enkel att göra. Det styrs av handläggarens egen barndom, personliga erfarenheter samt sociala kunskaper, alltså av deras habitus. Även vilket fält handläggaren befinner sig inom samt vilket doxa som råder där påverkar deras bedömningar av vad som är ”tillräckligt bra” i den begåvningshandikappades föräldraförmåga. Doxa är ett tillstånd som bildas inom ett fält för att göra saker självklara och sker utan att individerna är medvetna om det. Begreppet ”tillräckligt bra” har genom denna process kommit att tillhöra enheternas gemensamma doxa.

7.3.3 Slutsatser kring handlingsutrymmet

Att ha ett stort handlingsutrymme är en av de delar som karakteriserar gräsrotsbyråkraternas arbete och detta kan vara både gynnade men även problematiskt för den begåvningshandikappade föräldern. Båda enheterna arbetar med den begåvningshandikappade föräldern på olika sätt. Som en av respondenterna uttryckte sig arbetar dessa två enheter med olika delar hos den begåvningshandikappade föräldern och kan med hjälp av olika insatser stötta upp i föräldraförmågan samt ge insatser till dess barn direkt eller indirekt. Lagstiftningarna styr deras dagliga arbete och utifrån dessa kan de arbeta med olika delar kring den begåvningshandikappades föräldraförmåga, beroende på hur stort handlingsutrymme handläggarna har. Vi kan se skillnader i de olika handläggarnas handlingsutrymme i och med att de styrs av olika lagstiftningar och i och med detta arbetar de på två olika fält. Barn- och ungdomshandläggarna arbetar utifrån SoL och kan även tillämpa LVU och är i sitt arbete styrda av att följa dessa lagstiftningar. Medan handikappsenhetens handläggares handlingsutrymme styrs av LSS som har tio specifika insatser som är frivilliga. Denna lagstiftning hämmar deras handlingsutrymme gentemot klienten. Både LSS-handläggarna och barn- och ungdomshandläggarna har dock ett stort handlingsutrymme, i och med att de kan använda sig av SoL, där ett bistånd bedöms utifrån den begåvningshandikappade föräldrarnas behov.

En av respondenterna berättade om en familj där barnen levde under miserabla förhållanden, enligt henne vanvård, men där hon ändå inte ingrep. Detta visar på ett tydligt handlingsutrymme i att som handläggare själv kunna avgöra när det är tid att ingripa för att stötta upp den begåvningshandikappades föräldraförmåga och med vilka insatser. När det inte är möjligt att stötta upp den begåvningshandikappades föräldraförmåga med frivilliga insatser kan barn- och ungdomshandläggarna tillämpa LVU. Att som handläggare bedöma vad som är påtaglig risk för den unges hälsa och utveckling kan styras av handläggarens eget habitus. Detta eftersom att när en gräsrotsbyråkrat hamnar i svåra och ansträngda situationer faller de tillbaka på sitt habitus. Deras habitus styr deras arbete och om de väljer att tillämpa LVU och handläggaren gör vad hon anser är bäst för barnet. Även handläggarens handlingsutrymme påverkar när hon väljer att tillämpa ett LVU eller inte. Nästintill alla handläggarna vi intervjuade menade att nätverket är av stor betydelse i bedömningen av den begåvningshandikappades föräldraförmåga. I frågan om vad som kan vara en avgörande faktor i nätverket har handläggarna ett stort handlingsutrymme som även påverkas av deras individuella habitus. Bedömningen av nätverket kan skilja sig åt beroende på vilken

handläggare den begåvningshandikappade föräldern och dess barn möter. I och med att gräsrotsbyråkraterna har ett stort handlingsutrymme skapar detta en osynlig makt som de kan använda sig av i sitt dagliga arbete. Makten kan bestå av att handläggarna själv kan avgöra när de väljer att ingripa när det gäller barn till begåvningshandikappade och i vilka insatser som ska ges. Under intervjuerna med våra respondenter, kring begåvningshandikappades föräldraförmåga, menade de att de i bedömningarna kan se till vad som är ”tillräckligt bra” i deras föräldraförmåga. Begreppet ”tillräckligt bra” är svårt att definiera och har därav på enheternas gemensamma fält blivit som en del av deras doxa. Under våra intervjuer ansåg respondenterna att de begåvningshandikappade föräldrarna inte klarar av Killéns (1999) sju föräldrafunktioner i förhållande till sina barn. Trots detta har det framkommit att de ändå inte väljer att placera barnet utanför hemmet. Vår slutsats av detta är att handläggarna sänker kraven på vad som är ”tillräckligt bra” när det kommer till begåvningshandikappade och deras förmågor.

8. Avslutande diskussion

I den avslutande delen kommer vi att beskriva våra egna reflektioner kring begåvningshandikappades föräldraförmåga. I denna del kommer vi även att diskutera kring barn- och föräldraperspektivet samt gräsrotsbyråkraternas handlingsutrymme. Avslutningsvis kommer vi att ge förslag på fortsatt forskning. Vi har utifrån våra erfarenheter sett att det finns för lite forskningen kring begåvningshandikappade och deras barn och därav kommer vi att redogöra för vad vi önskar se mer forskning kring.

8.1 Egna reflektioner

Ämnet vi valt att skriva vårt examensarbete kring har väckt känslor och tankar hos oss som forskare. Vi har blivit berörda, upprörda och förvånade över det som vi under denna uppsats har kommit i kontakt med. Vi har under vår praktikperiod skapat oss en kunskap och nyfikenhet kring begåvningshandikappades föräldraförmåga och hade därmed en förförståelse kring ämnet. Vi har varit medvetna om vårt personliga engagemang inom ämnet och sett detta som en drivkraft för att skriva detta examensarbete. Vi har under arbetets gång ansträngt oss för att hålla en distans till ämnet för att förförståelsen och vårt personliga engagemang inte ska få påverka examensarbetets resultat på ett negativt sätt.

Under våra intervjuer och kodningen av materialet reflekterade vi båda över att respondenterna på barn- och ungdomsenheten aldrig hade varit med om ett omhändertagande enligt LVU gällande förståndshandikappade föräldrar. All sex respondenterna gav de begåvningshandikappade föräldrarna underkänt när vi läste upp Killéns (1999) föräldrafunktioner men ändå hade de inte tillämpat LVU vid något tillfälle. Frivilliga placeringar utanför det egna hemmet i dessa ärenden var heller inte vanligt och därav undrar vi hur dessa barn kan bo kvar med sina föräldrar trots, enligt våra respondenters utsagor, stora brister i viktiga föräldrafunktioner. Vi är medvetna om att Killéns föräldrafunktioner inte är den enda rätta definitionen på vad föräldraförmåga är men vi har valt hennes funktioner för att vi anser att de är rimliga att applicera på vårt examensarbete. Funktionerna hon tar upp berör många olika områden och ger därav en bredd som gör dem rimliga för oss att använda. Den bredden trodde vi skulle göra det lättare för respondenterna att förklara hur de applicerar funktionerna i praktiken. Rönström är en forskare som via sin studie visar att barn som växer upp med begåvningshandikappade föräldrar inte mår bra av detta. Gillberg, Geijer-Karlsson & Rasmussen har kommit fram till ungefär samma slutsatser som Rönström. De menar att en placering av barnet ska ske i ett tidigt skede för att skydda både barnet och föräldern (Kollberg, 1989). Med denna vetskap, samt de brister som våra respondenter uppgett, har vi reflekterat över att handläggarna försvarade att barn skulle få växa upp med begåvningshandikappade föräldrar. Sett till forskning gjord av Kollberg (1989) menar hon att samhället dömer begåvningshandikappade kvinnor utifrån deras handikapp istället för utifrån deras föräldraförmågor. En annan slutsats i hennes studie var att det är värre för ett barn att omhändertas av samhället än att bo med en begåvningshandikappad förälder (Ibid). Även Booth och Booth kommer i sin forskning fram till att samhället är för kritiska till begåvningshandikappade föräldrar. De menar att de barn som växte upp med begåvningshandikappade föräldrar älskar sina föräldrar lika mycket och lyckades lika bra i livet som andra barn. Vi kan ur den forskning urskilja att det finns studier som visar på att barn inte tar skada av att växa upp med begåvningshandikappade föräldrar. Vi kan, genom all forskning vi har studerat, se vikten av att begåvningshandikappades föräldraförmåga noga utreds och att föräldrarna inte på förhand döms utifrån sitt handikapp utan utreds utifrån sina förmågor.

En av barn- och ungdomshandläggarna uppgav att om ett barn levde med begåvningshandikappade föräldrar och vanvårdades skulle hon göra bedömningen att inte agera utan att istället se till vilka insatser som handikappsenheten hade möjlighet att erbjuda.

Handläggaren arbetar på den enhet som ska verka som samhällets yttersta skydd för barnet och ändå valde hon att inte agera. LSS-handläggarna ska inte, utifrån sitt uppdrag och sin lagstiftning, bedöma eller stötta upp begåvningshandikappades föräldraförmåga. Trots detta använder de sitt handlingsutrymme och ger, som de själv benämner det, indirekta insatser för att indirekt kunna hjälpa föräldern och barnet. Vi har sett att detta arbetssätt kan gynna begåvningshandikappades möjligheter att få behålla sitt barn. Under intervjuerna har majoriteten av handläggarna hänvisat till begreppet ”tillräckligt bra” i bedömningen kring begåvningshandikappades föräldraförmåga och vi har utifrån det reflekterat kring om handläggarna sänker kraven för vad som är ”tillräckligt bra” när det gäller ärenden där begåvningshandikappades föräldraförmåga ska utredas. Kan det vara så att kraven mellan vad som är tillräckligt bra för den begåvningshandikappade föräldern skiljer sig från kraven på en normalbegåvad förälder utifrån deras olika förutsättningar?

Redan på vår praktik som socionomkandidater märkte vi att handläggarna på de båda enheterna hade ett stort handlingsutrymme. Precis som Lipsky (2010) beskriver i sin teori upplevde vi att våra respondenter har ett stort handlingsutrymme i sitt dagliga arbete. Vi har förundrats över att handlingsutrymmet har kunnat påverka varje enskild handläggares bedömning kring begåvningshandikappades föräldraförmåga i så stor utsträckning det faktiskt gjort. Vi förstår att lagarna ger utrymme för egna tolkningar och att det inte är möjligt att ha manualer för hur handläggarna ska hantera varje begåvningshandikappad förälders situation. Men vi efterlyser ändå någon form av insyn i handläggarnas arbete för att kunna begränsa handlingsutrymmet något. Vi har även under uppsatsens gång reflekterat över att olika lagstiftningar styr barn- och ungdomsenheten och handikappsenheten mot olika perspektiv. Handikappsenheten intar ett föräldraperspektiv eftersom att de ger insatser till den begåvningshandikappade föräldern medan barn- och ungdomsenheten intar ett barnperspektiv eftersom de ger insatserna till barnet. Vi anser att det är viktigt att handläggarna ger båda perspektiven utrymme men att barnets bästa måste komma i första hand. Det vi saknar i arbetet kring begåvningshandikappade och deras barn är ett bättre samarbete mellan enheterna. En av respondenterna uttryckte att enheterna åker i samma tåg men ändå befinner sig i två olika vagnar. Vi anser att detta är en bra metafor för hur det borde se ut i praktiken där enheterna ska arbeta tillsammans för den enskilda brukaren på varsin enhet men i det stora hela ha samma målsättning. Målsättningen gällande begåvningshandikappade och deras barn bör enligt oss vara att göra det som är bäst för barnet.

Vi har genomgående under vårt arbete med denna uppsats reflekterat kring vikten av att barn till begåvningshandikappade föräldrar kommer till socialtjänstens kännedom. Vi har tagit del av självbiografier och tidigare forskning som baserats på hur det är att växa upp med begåvningshandikappade föräldrar. Ett av citaten som fungerat som inspiration till vårt examensarbete, och som väckt många känslor hos oss, kommer från Pippings (2006, sid. 126) självbiografi: ”Jag hade ju alltid varit den som tagit ansvar, jag var flickan som aldrig fick vara barn. Jag blev en tonåring med en mamma som själv var ett barn”. Vi anser inte att något barn ska behöva se tillbaka på sin barndom och känna dessa känslor, känna att de fick bli vuxna för snabbt och ta ansvar för sådant som ett barn inte ska behöva ta ansvar för. Som vi hänvisade till i problemformuleringen ser vi att det blir en konflikt mellan barnets rätt att vara barn och föräldrarnas rätt att vara förälder.

8.2 Förslag på fortsatt forskning

När vi började leta efter tidigare forskning till vår uppsats insåg vi ganska snart att det mesta av den forskning som finns är gjord kring hur det är att vara förälder till ett handikappat barn. Betydligt mindre forskning rörde barn till begåvningshandikappade föräldrar. Vi har under våra intervjuer reagerat över hur lite kunskap varje enhet har om varandras arbete och den lagstiftning som de använder sig av. Kopplat till detta kan vi se att det påverkar den samverkan som enheterna bör ha emellan sig för att göra ett så bra arbete som möjligt för de begåvningshandikappade och deras barn. Vi har även reflekterat över de insatser som ges till begåvningshandikappade föräldrar och deras barn och vilken effekt som dessa insatser haft på deras livssituation. Vårt intresse har även väckts kring det faktum att svenska myndigheter inte vet hur många barn som idag lever med begåvningshandikappade föräldrar och vi har utifrån den kunskap vi samlat in insett vikten av att dessa att myndigheterna har insyn i familjer med begåvningshandikappade föräldrar.

Sammanfattningsvis önskar vi se mer forskning kring hur det är att vara barn till en begåvningshandikappad förälder, den kunskap som varje enhet har om varandras arbete och lagstiftning. Vi vill även se mer forskning kring vad socialtjänstens insatser gjort för dessa familjer, hur uppsökande verksamhet kring de barn som lever med en begåvningshandikappad förälder skulle kunna se ut samt hur många barn som lever med begåvningshandikappade föräldrar.

9. Referenslista

- Ahrne, Göran & Peter, Svensson (2011) ”Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen”. I Göran Ahrne & Peter Svensson, (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Andersson, Kristina & Nilsson, Kristina (2003) ”Begrepp och definitioner” I Barbro Hindberg, (red): *Barn till föräldrar med utvecklingsstörning*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Aspers, Patrik (2007) *Etografiska metoder*. Malmö: Liber.
- Bager, Börje (2003) ”Barn till mödrar med utvecklingsstörning – en inventering, liten riskgrupp som behöver stort stöd under otrygg uppväxt” I *Läkartidningen*, 2003, 1-2, 22-25.
- Bergman, Hans (2009) ”Doxiska diskurser håller invandrarna utanför det svenska arbetslivet” (elektronisk), Tillgänglig: <http://www.newsmill.se/artikel/2009/04/10/doxiska-diskurser-haller-invandrarna-utanfor-det-svenska-arbetslivet> (2011-04-29).
- Bourdieu, Pierre (1997) *Kultur och kritik*. Göteborg: Daidalos AB.
- Bourdieu, Pierre (1999) *Praktiskt förnuft bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos AB.
- Broady, Donald (1989) *Kapital, habitus, fält. Några nyckelbegrepp i Pierre Bourdieus sociologi*. Stockholm: Forskning och utveckling för högskolan (FOU).
- Broady, Donald (1998) *Kapitalbegreppet som utbildnings sociologiskt verktyg*. Uppsala: Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (ILU).
- Broberg, Anders; Granqvist, Pehr; Ivarsson, Tord; & Mothander Risholm Pia (2006) *Anknytningsteori, betydelsen av nära känslomässiga relationer*. Falkenberg: Natur och kultur.

Börjesson, Bengt; Börjesson, Martin; Svedberg, Lars (2007) ”Att utveckla kunskapen i socialt arbete genom att återigen sätt praktiken i centrum” I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd, (red.): *Socialt arbete en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Carle, Jan; Nilsson, Björn; Alvaro, José Luis & Garrido, Alicia (2006) *Socialpsykologi, bakgrund, teorier och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Egelund, Tine (2008) ”Vinjettstudier” I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson-Lappalainen & Katharina Jacobsson, (red): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.

Eliasson, Rosmari (1995) *Forskningsetik och perspektivval*. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2011) ”Intervjuer”. I Göran Ahrne & Peter Svensson, (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Föräldrabalk (1949:381) (elektronisk), Tillgänglig:
<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19490381.htm> (2011-04-28).

Gesser, Bengt (1997) ”Förord av Bengt Gesser” I Pierre Bourdieu, (red): *Kultur och kritik*. Göteborg: Daidalos AB.

Gotthard, Lars-Erik (2002) *Utvecklingsstörning och andra funktionshinder*. Stockholm: Bonnier utbildning AB.

Halldén, Gunilla (2003) ”Barnperspektiv som ideologiskt eller metodologiskt begrepp” I *Pedagogisk Forskning i Sverige*. Årgång 8, nr 1–2 s. 12–23.

Hindberg, Barbro (2003) *Barn till föräldrar med utvecklingsstörning*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

Hindberg, Barbro (2006) *Sårbara barn- att vara liten, misshandlad och försummad*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

Jacobsson, Katharina (2008) ”Den svårångade kvaliteten” I Katarina Sjöberg & David Wästerfors, (red.): *Uppdrag: forskning - konsten att genomföra kvalitativa studier*. Malmö: Liber AB.

Johansson, Roine (1992) *Vid byråkratins gränser, Om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningar i klientrelaterat arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Thomas & Miegel, Fredrik (2002) *Kultursociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Järvinen, Margaretha (2011) ”Mötet mellan klient och system – om forskning i socialt arbete” (elektronisk),

Tillgänglig: <http://rauli.cbs.dk/index.php/dansksociologi/article/viewFile/493/520>

(2011-05-06).

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber.

Killén, Kari (1999) *Svikna barn, Om bristande omsorg och vårt ansvar för det utsatta barnet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kollberg, Evy (1989) *Omstridda mödrar - En studie av mödrar som förtecknats som förståndshandikappade*. Stockholm: Gotab.

Lagerberg, Dagmar & Sundelin, Claes (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn, forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Lipsky, Michael (2010) *Street-Level Bureaucrazy, Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell sage foundation.

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Moe, Sverre (1995) *Sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur.

Norström, Carl & Thunved, Anders (2009) *Nya sociallagarna med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2009*. Vällingby: Nordstedts juridik AB.

Pipping, Lisbeth (2006) *Kärlek och stålull*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.

Pipping, Lisbeth (2009) "Ser vi barn som växer upp med utvecklingsstörda föräldrar?" (elektronisk), Tillgänglig: <http://www.newsmill.se/node/6085> (2011-03-31).

Pipping, Lisbeth (2011) "Handbegripligt" (elektronisk), Lisbeth Pippings officiella hemsida Tillgänglig: <http://www.pipping.se/index.php/sida/sakkunnig> (2011-03-22).

Rasmusson, Bodil (2009) *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*. Rapport socialstyrelsen, Lund: Socialstyrelsen.

Runquist, Weddig (2003) "Utvecklingsstörning i historisk belysning". I Barbro Hindberg, (red.): *Barn till föräldrar med utvecklingsstörning*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.

Socialstyrelsen (2005) *Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?* Artikelnummer: 2005-123-3, Rapport Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2007) *Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning*. Artikelnummer: 2007-131-8, Rapport Socialstyrelsen: Elanders.

Socialstyrelsen (2011) "Meddelandeblad" (elektronisk), Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18212/2010-12-24.pdf> (2011-05-12).

Socialtjänstlagen (2001: 453) (elektronisk), Tillgänglig: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20010453.htm> (2011-05-05).

Svensson, Peter (2011) "Teorins roll i kvalitativ forskning". I Göran Ahrne & Peter Svensson, (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.

Swärd, Hans & Starrin, Bengt (2006) "Makt och socialt arbete" I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd, (red): *Socialt arbete en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Vetenskapsrådet: (2011) "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" (elektronisk), Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (2011-03-22).

10. Bilagor

10.1 Bilaga 1 - Intervjuguide

Allmänt

Vilken avdelning jobbar du på?

Hur ser er organisation ut? Hur många jobbar på er avdelning, ledning osv.?

Hur länge har du jobbat som socionom?

Vad är dina primära arbetsuppgifter?

Intellektuellt funktionshinder

1. Vad är er enhets erfarenhet angående föräldrar med ett begåvningshandikapp?
2. Hur mycket kommer ni i kontakt med föräldrar som har ett begåvningshandikapp?
3. Vad gör ni på er enhet när ni kommer i kontakt med föräldrar med ett begåvningshandikapp? Rutiner, kontakter?
4. Vad tar ni för kontakter med andra verksamheter/enheter när ett ärende med en begåvningshandikappad förälder aktualiseras?
5. Händer det att ni anmäler/kontaktar till barn- och ungdomsenheten/ handikappheten/ när ett ärende med en begåvningshandikappad förälder aktualiseras?
6. Vad är den vanligaste utgången i dessa ärenden? (LVU, stödinsatser, ingen hjälp alls)

Föräldraförmågan

1. Hur skulle du definiera föräldraförmågan?
2. Vilka faktorer ser ni till när ni bedömer föräldraförmågan?
(Utredas = om föräldern har förmågan att ge barnet omvårdnad, trygghet, uppfostran, skötsel, försörjning och utbildning)
3. När ni misstänker brister i föräldraförmågan, vad gör ni då?
4. Vilka brister kan ni se i föräldraförmågan hos begåvningshandikappade föräldrar?

5. Kan ni se någon skillnad på föräldraförmågan hos en normalbegåvad och en begåvningshandikappad förälder? Vad är de mest vanliga?
6. Hur stöttar ni upp föräldraförmågan med hjälp av olika insatser till begåvningshandikappade föräldrar?
7. Var går gränsen för när ni inte längre kan stötta upp föräldraförmågan hos den begåvningshandikappade föräldern? (När blir ett omhändertagande aktuellt?)

Kari Killén tar upp sju föräldrafunktioner som är viktiga för att kunna ta hand om sitt barn, vi tänkte läsa upp dem för dig och så kan du reflektera kring begåvningshandikappades förmåga för varje funktion:

- Kunna uppfatta barnet realistiskt
- Ha realistiska förväntningar på barnets känslomässiga behov
- Se realistiskt på barnets förmågor
- Vara involverad i samspelet med barnet
- Empatiskt möta och förstå barnet
- Sätta barnets behov framför sina egna
- Inte avreagera sina egna känslor på barnet utan kunna hålla dem inom sig

Barnperspektivet:

1. Hur skulle du definiera barnperspektivet?
2. Hur arbetar ni med barnperspektivet när det kommer till föräldrar med begåvningshandikapp och deras barn?
3. Är det någon skillnad i arbetet med barnperspektivet när det gäller normalbegåvade och föräldrar med ett begåvningshandikapp?
4. Hur ser ni till barnperspektivet när ni arbetar med begåvningshandikappades föräldraförmåga?

Föräldraperspektivet:

1. Hur skulle du definiera föräldraperspektivet?
2. Jobbar ni med föräldraperspektivet på er enhet?
3. Hur arbetar ni med föräldraperspektivet när det kommer till föräldrar med begåvningshandikappade föräldrar och deras barn?

4. Är det någon skillnad i arbetet med föräldraperspektivet när det gäller normalbegåvade eller begåvningshandikappade föräldrar?
5. Hur ser ni till föräldraperspektivet när ni arbetar med begåvningshandikappades föräldraförmåga?

Kan ni se att något av barn- eller föräldraperspektivet tar över i bedömningarna angående begåvningshandikappades föräldraförmåga? Exempel?

Finns det möjlighet att få komma tillbaka med kompletterande frågor?

Tack för hjälpen!

10.2 Bilaga 2 - Informationsbrev

Halmstad 2011-04-05

Hej!

Vi heter Emmy Emanuelsson och Erika Jönsson. Vi läser till socionom, via socialhögskolan i Lund, på Campus i Helsingborg. Under denna 6:e termin skriver vi vårt examensarbete. Vårt syfte med undersökningen är att jämföra olika handläggares syn på begåvningshandikappades föräldraförmåga samt hur barn- och föräldraperspektivet hanteras när dessa föräldrar kommer i kontakt med socialtjänsten. Vi har valt att intervjua socionomer inom de enheter inom socialtjänsten som kommer i kontakt med begåvningshandikappade föräldrar, handikappavdelningen och barn- och ungdomsavdelningen. Vi avgränsar vår uppsats till att skriva om personer med en diagnostiserad lindrig utvecklingsstörning. När begåvningshandikappade föräldrar benämns menar vi både mamman och pappan.

Du representerar en av de yrkesgrupper som kan komma i kontakt med intellektuellt funktionshindrade föräldrar vilket gör att vi gärna skulle vilja intervjua dig. Vi kommer att utföra en intervju som kommer att ta ca en timme. I vår uppsats kommer du att vara anonym och vi kommer inte att skriva ut i vilken kommun du arbetar i. Det enda som kommer att framgå är inom vilken verksamhet du arbetar. Vi vill gärna spela in intervjun och den information du ger oss kommer endast att användas i vår uppsats och det är enbart vi och vår

handledare som kommer att ta del av den. Du deltar frivilligt i vår intervju och kan, när helst du önskar, avsluta din medverkan. Vi uppskattar att Du tar dig tid att hjälpa oss.

Om du har ytterligare frågor är du välkommen att kontakta oss:

Erika

Emmy

Handledare: Alexandru Panican

Med vänliga hälsningar

Emmy Emanuelsson och Erika Jönsson